

ESKİ VE YENİ AHİD'DE PARA VE FAİZ

Halim IŞIK*

CURRENCY AND USUARY IN THE OLD AND NEW TESTAMENTS

Currency which was mentioned as shekel, gerah, maneh, talent, beka and daric in The Old Testament and as drachma, denarius and silver in The New Testament on account of the fact that it was circulated in the market in those forms in that period of time was not accepted something good by all the religions just because it had always been the basis of usuary up to that time.

While The Old Testament prohibited jews from dealing with usuary among themselves, it set them free to do the same thing in their economic relations with other nations. The reward of this practice will be "not to collapse in the world" and "to be an honourable guest in God's tent in the hereafter" in the words of The old Testament. However, The New Testament said that the people who avoid dealing with usuary in the economic relations with all the nations would get "a big prize" from God.

In antiquity and in the minds of fathers of the church, usuary was accepted as an action which had definitely to be sentenced to non-existence. But despite it was certainly forbidden by the Holy Book, it has been partly tolerated in various eras so far.

PARANIN TARİHÇESİ

Tanımlı ve üzerine ilk söylemlerin "Eşyanın değerini ölçmeğe ve servet biriktirmeğe yarayan ödeme vasıtasıdır. Ödeme vasıtaları nakit para olabileceği gibi arpa, buğday, tuz, bakır, demir ve benzeri misli mallar da olabilir; ancak bu sonuncular para sayılmaz.¹" şeklinde olabileceği "para"nın, "faiz" ile birlikte Eski ve Yeni Ahid'deki konumu ve bu çerçevedeki çehresinin incelenmesi bu çalışmamızın temel hedef ve perspektifini oluşturmaktadır.

Tarihin eski çağlarında alışveriş yalnız mal değişimi tarzında olmuş, kârdan çok, ihtiyaç duyulan maddeleri elde etmek ön planda tutulmuştur. Ancak giderek değişim / trampanın alışverişlerde yeterli olmadığı görülmüş ve altın, gümüş, bakır, tunç, nikel gibi bazı kıymetli madenlerin, satış bedeli olarak kullanılması yoluna gidilmiştir.² Altın ve gümüşten sürekli olarak para basma, hammadde temininde bazı güçlükler meydana getirince, basımı, korunması ve taşınması kolay olan kâğıt para (banknot) uygulamasına geçilmiştir. Altın, gümüş, bakır, nikel vb.den yapılmış ve devletin özel mührü ile damgalanmış madeni ödeme vasıtası olan sikke, Mö.VII.yy. da

* Dr., Gökçeada (Çanakkale) Müftüsü. vaiz_halim@hotmail.com

¹ es-Serahsi, *el-Mebnu*, "Kitab'üs-sarf (ta'rifü-s sarf)", İstanbul 1983, XIV, 2.

² Ergin, Feridun, *İktisat*, İstanbul 1964, 533.

Batı Anadolu'da Lidyalılar³ tarafından icat edilmişken, banknot MÖ.1600 yıllarında Mısır'da tedavüle açılmıştır.⁴

İlk basma paranın kimin tarafından yapıldığı tartışmalı olmakla birlikte, 1924'te bir Hintli bilgin ve ekibince yapılan kazılarda ilk paranın MÖ.3500-1500 arasında bugünkü Pakistan sınırları içinde tedavüle sunulduğu belirlenmiştir. Lidya Kralı, Gyne's'de MÖ.VII.yy. da para bastırmıştır. Fakat bu paralar kolaylıkla tedavül edemeyecek kadar büyüktü. Tanrıların heykellerini yapmak için Yunanlılara külçe halinde altın satan ulus ilk defa altın ve gümüş basan Lidyalılardır. Pactolus Irmağı yataklarından elde edilen kumlar yıkanarak içindeki altın zerrelere ayrılır bunlar eritilerek külçe haline getirilirdi.⁵

Bu konudaki bir başka görüşü de ülkemizi bu bağlamda arkeolojik açıdan yakından ilgilendirmesi dolayısıyla buraya almakta yarar görmekteyiz. MÖ.2000'lerde kurulan, 1500'lerde ise ekonomik ve ticarî açıdan varlıklı bir devlet kimliği kazanan Lidya İmparatorluğu'nun toprakları bugünkü Manisa'nın tamamı ile İzmir'in doğu kesimindeki Gediz ve Küçük Menderes vadilerini içine almaktaydı. Başkent Sardes, bugün de Sart adıyla Manisa iline bağlı bir ilçedir ve tarihî sit alanı olarak koruma altındadır. Lidya yalnız kredi kartının en ilkel örneğini teşkil eden ödeme araçlarının değil, yeryüzünde nakit paranın da ilk kez kullanıldığı ülkedir. Sardes'deki altın ve gümüş dökümhanelerinde tarihteki ilk sikkeleri basan Lidyalılar bu sayede ticarete de büyük ilerleme kaydetmişlerdir. O güne dek alışverişlerinde ödeme aracı olarak çeşitli mallar kullanan pek çok yabancı tüccar, Lidyalıların ellerinde dolaşan fasulyeye benzer küçük parlak metalleri görünce bu yöntem kısa sürede önce Anadolu'ya ardından da dünyaya yayıldı. Uşak Müzesi bu ilk dönem sikkelerden oluşan çok önemli bir koleksiyona ev sahipliği yapmaktadır.⁶

KENAN BÖLGESİNDE (FİLİSTİN) PARA

Yahudi ve Hıristiyan Kutsal Kitabı her türlü para-tartı işleminde insan karakterinin olumsuzluğa temayül göstereceği realitesinden hareketle en gerçekçi ölçü ve tartı dengesinin Tanrı'ya ait bir erdem olduğu gerçeğini şu ifade ile vurgular:

"Doğru terazi ve baskül Rabb'indir. Bütün tartı ağırlıklarını o belirler. Krallar kötülükten iğrenir. Çünkü tahtın güvencesi adalettir."⁷

Filistin bölgesinin antik çağlarında günümüzde kullandığımız anlamıyla paranın tedavülünden önce alışveriş veya borç işlemlerinde cârî nakit birim, ilkel geleneksel çizgiyi aşmamış, üzerinde devlet büyüğünün portresi bulunmayan metal bir değer ünite idi. Ticaret ve alışveriş trafiğini yönlendiren tüccarların özel olarak belirledikleri para ve ağırlık ölçüleri toplumda bu ihtiyacı gören usûllerdi. Kutsal Kitap (Eski ve Yeni Ahid) bu tarihî değerlendirmeye İbrahim Peygamberin şahsındaki bir uygulama ile ışık tutmaktadır. Burada İbrahim'in gerek alışverişte gerekse hanımı Sara'nın

³ Serin, Vildan, *İktisai Politikası*, İstanbul 1998,19.

⁴ Döndüren, Hamdi, " İslâm'da Para-Kredi, Faiz ve Enflasyon İlişkileri " *İslâmî Araştırmalar*, s.3, Ocak 1987, Ankara, 64, 58.

⁵ Günaltay, Şemseddin, *Yakın Şark IV*, I. bölüm, Ankara 1987, 18.

⁶ *Anadolu Finans*, "Limitiniz Doldu Bay Karun ", Kış 2005 I, İstanbul, 33.

⁷ Süleyman'ın Özdeyişleri, 16/11-12. "Rab hileli teraziden iğrenir. Hilesiz tartıdansa hoşlanır." Ayrıca Bkz.: 11/12.

defnedileceği yeri satın alımındaki bir fiilinden söz edilmektedir.⁸

"Efron 'Efendim... Aramızda dört yüz şekel gümüşün sözü mü olur? Cenazeni göm. İbrahim Efron'un teklifini kabul etti. Efron'un Hititlerin önünde sözünü ettiği dört yüz şekel gümüşü tüccarların ağırlık ölçülerine göre tarttı. Hititler tarlayı içindeki mağarayla birlikte İbrahim'in mezarlık yeri olarak onayladılar."⁹

Eski Ahid'den yaptığımız bu alıntıda İbranî¹⁰ para birimini ifade eden "şekel" (Fr.le sicle), Asur ve İbranî dillerinde "saymak, tartmak" anlamında "sekel" kökünden gelen, 11,5 gr. ağırlığındaki bir para ve ağırlık ölçü birimidir. Bu birimin kullanımı Filistin bölgesinde İsa Mesih dönemine kadar sürmüş, tedavül alanı aynı zamanda tüm Akdeniz bölgesinde yaygınlık kazanmıştır. İbranîler devrinde banker ve sarrafların para ile ilgili başlıca etkinlikleri, mevcut diğer para birimleri ve sembol alışveriş değerleri ile sürmüştür.¹¹ İsrailoğullarının paranın üzerine ülkenin en büyük siyasî otoritesinin portresini basma süreci Babil dönemine rastlamaktadır. Babil sürgününden önce ve itibaren yabancı esaret ve baskısından arınamamış bir tarihî çehre çizen İsrail ulusunun kullandığı birçok para birimi mevcuttur. Parayı ilk icat eden ve kullanan ulus olarak bilinen Lidyalıların son kralı Crésus'un (Mö.560-546) yokluğunda İsraililerin Filistin'de ilk kullandıkları para "darik" olmuştur. Altından mamul bu paranın üzerinde portresi bulunan otorite, Lidya Devletini tarihten silen Pers Kralı Darius'dur. Bunlar aynı zamanda Kutsal Kitap'ta Yazıcı Ezra'nın, Babil esaretinden Kudüs'e dönüş sürecinde "Kralın, danışmanlarının, komutanlarının ve orada bulunan İsraililerin Mabel'e bağışladığı altını, gümüşü ve kapları tartıp onlara (kâhinlere) verdim."¹² sözleriyle ifade ettiği para birimleridir:

"Tartıp verdiklerim şunlardır: 650 talant¹³gümüş, 100 talant¹⁴gümüş kap, 100 talant altın, 1000 dariklik¹⁵ yirmi altın tas ve altın kadar değerli, kaliteli, parlak tunçtan iki kap."¹⁶

Filistin (Kenan) bölgesinde tedavülde olan para birimlerinin çeşitliliği bütün Eski ve Yeni Ahid etütlerinde açıkça göze çarpar. Bu bağlamda bazı örnekleri görmek adına baktığımızda İsa Mesih, "tevbe" ile ilgili bir vaazında "kaybolan para" benzetmesi yaparken şu ifadeyi kullanır:¹⁷ "Ya da on 'gümüş parası' olan bir kadın bunlardan bir tanesini kaybetse kandil yakıp evini süpürerek parayı bulana dek her tarafı dikkatle aramaz mı?"¹⁸

⁸ Rops - Daniel, *La vie quotidienne en Palestine au temps de Jésus*, Paris 1961, 235.

⁹ Tekvîn 23 / 14.

¹⁰ MÖ.XII. de Kenan'da (Filistin) yaşamış İbrî / Hibrî adlı ileri medeniyetli kabileye dayanan, Yahudi ulusunu betimleyen terim. Ayrıca Yahudilerin kendileri de yabancılar tarafından Ürdün Nehri'nin öbür yakasında oturanlar anlamına İbraniler (İbr. İbrîm) olarak adlandırılmıştır. Tevrat'ın dili olan İbranice de bu ulusun kullandığı lisanı kaynaqlanmıştır. Sarıkçıoğlu, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta 1999, 211. Ayr.bkz., Tanyu, Hikmet, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, İstanbul 1979, 16-25.

¹¹ Rops, 235.

¹² Ezra 8/25.

¹³ 650 talant = yaklaşık 22,4 ton.

¹⁴ 100 talant = yaklaşık 3,45 ton.

¹⁵ 1000 darik = yaklaşık 8,5 kg.

¹⁶ Ezra 8/26-27.

¹⁷ Rops, 236.

¹⁸ Luka 15/8. *Concordance des Saintes Ecritures*, "Mine ou marc", Société Biblique auxiliaire, du Canton de Vaud, Lausanne 1986, 456.

İsa Mesih dönemindeki bir başka para biriminin “dinar” olduğu yeni Ahid’de İsa ile Ferisiler arasında geçen bir diyalogdan anlaşılmaktadır:

“ ‘Vergi öderken kullandığınız parayı gösterin bana’. Ona bir dinar getirdiler. İsa ‘Bu resim bu yazı kimin?’ diye sordu. ‘Sezar’ın’ dediler.”¹⁹

İsa Mesih devrinde bir diğer para biriminin “metelik” olduğu, yine İsa’nın, öğrencilerine “Tanrı korkusu - Kimden korkmalı?” teması ile ilgili verdiği bir vaazından anlaşılır:

“İki serçe bir meteliğe satılmıyor mu? Ama babanızın izni olmadan bunlardan bir teki bile yere düşmez. Onun için korkmayın, siz birçok serçeden daha değerlisiniz.”²⁰

Kutsal Kitap’ta kullanımda olduğu anlaşılan “mina”nın Ezra döneminden itibaren tedavüle girdiği görülmektedir. Mina Yahudi tarihinde çok önemli bir periyot olan Babil sürgünü (Mö.538) sonrasında en mühim siması, İsrail’in dinî-sosyal düzene sokulması etkinliklerinde öncü olan Ezra’nın bir sözünde şöyle geçer:

“Bazı aile reisleri Yeruşalim’deki Mabede varınca tapınağın bulunduğu yerde yeniden kurulması için gönülden armağanlar verdiler. Her biri gücü oranında hazineye bu iş için toplam 61 bin darik altın, 5 bin mina²¹ gümüş, 100 kâhin mintanı bağışladı.”²²

Peygamber Hezekiel’in bir vahyinde “mina” şu ifadelerle kullanılır:

“Egemen Rab şöyle diyor: Doğru ölçüler kullanın... Altmış şekel de 1 minaya²³ eşit olmalı.”²⁴

Mina, İsa Mesih’in ağzından Tanrı’nın Egemenliği ideali üzerine yaptığı bir vaazında da ifade bulmaktadır:

“Gitmeden önce kölelerinden onunu yanına çağırıp onlara birer mina verdi. ‘Ben dönünceye kadar bu paraları işletin’ dedi.”²⁵

ESKİ AHİD’DE PARA

Eski Ahid’in işaret ettiği para birimlerinin, gümüş, altın, darik, talant, mina gibi her biri uzun dönemlerde, kullanılan adlarla tedavülde olduğu görülmektedir.

Bunlardan altın ve gümüş birim paraların çok önemli alışverişlerde ödeme vasıtası olduğu göze çarpar. Tevrat’ın bu bağlamda verdiği bir bilgide, İbrahim Peygamberin, hanımı Sara’nın ölümü üzerine Hititlerle mezarlık alım-satımı ile ilgili yaptığı alışverişte ödediği gümüş para en çarpıcı örneği teşkil etmektedir (Yuk. bkz., Tekvin 23/14-20).²⁶

Burada Eski Ahid’de bir ödeme vasıtası olarak kullanılan para birimlerinin adları ve kullanım yerlerini görmek gerekmektedir:

1. Şekel: İbranice’de bu adla anılan, önce ağırlık sonra para olarak kullanılan, 6-

¹⁹ Matta 22/19-21; Markos 12/13-17; Luka 20/20-24.

²⁰ Matta 10/29-31; Luka 12/6-7.

²¹ 5 bin mina = yaklaşık 2,9 ton.

²² Ezra 2/68-69.

²³ Altmış şekelden oluşan bir mina, yaklaşık 690 gr.dır.

²⁴ Hezekiel 45/9-12.

²⁵ Luka 19/13,16.

²⁶ Traduction oecuménique de la Bible (TOB.), Alliance biblique universelle, Paris 1982, 1851.

16 gr. arasında değişen bir ağırlığa sahip birimdir²⁷.Günümüz İsrail'inde de resmî para birimi olarak kullanılan şekelin, Yeni Ahid'de geçmez iken, Eski Ahid'de üç ayrı havzada adlandırıldığı ve değerinin tartılarak belirlenen bir ölçüye sahip olduğu görülür. Bunlardan birincisi Musa Peygamberin İsrailoğullarına "Herkes canına karşılık bana bedel ödeyecektir."²⁸ diye söz ettiği temada diğeri "Sayılan herkes armağan olarak bana kutsal yerin şeklini verecektir."²⁹ ifadesinde geçen "kutsal yerin şekeli"dir. Üçüncüsü ise bir betimleme olmadan kullanılan "şekel"³⁰ dir. Yukarıda sözü geçen, İbrahim'in hanımı Sara'nın cenazesini gömmek için mezar yeri pazarlığı yaparken değerlendirdiği para birimi, "şekel" in bu türüdür.³¹

Eski Ahid'de "Krallık ölçüsüne göre şekel"³² adıyla anılan bir başka "şekel" birimden daha söz edilmektedir:

"Avşalom saçını kestirdiği zaman tartardı. Saçının ağırlığı krallık ölçüsüne göre iki yüz şekel çekerdi."³³

Eski Ahid'de bu üç ayrı birimde kullanılan şekel türlerinden her biri ayrı fakat yaklaşık ağırlıklara (10-11, 5-12,5) sahip para değerleridir.³⁴

2. Gera: İbranice'de bu adla anılan "gera" (Fr. guéra), Eski Ahid'de para yerine kullanılan bir tartı ölçüğü olarak geçer. Birim ağırlığı 0,6 gr.dır.³⁵ Şekelin alt birimi olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgiye Musa peygamberin "can bedeli" olarak ödenmesi zaruretine işaret ettiği şekelden bahsederken "Sayılan herkes armağan olarak bana yarım kutsal yerin şekeli verecektir. Bir şekel yirmi gera'dır."³⁶ ifadesinden ulaşılmaktadır.

Yine Eski Ahid'de Tanrı Yahve'nin, Musa'ya dilek adaklarıyla ilgili kurallar arasında şöyle bir talimatı vardır:

"Özgürlük yılında tarla ilk sahibine geri verilecektir. Değer biçilirken kutsal yerin şekeli esas alınacaktır. Bir şekel yirmi gera'dır."³⁷

3. Mina: Yeni Ahid'de "mina", para birimleri arasında gösterilirken, Eski Ahid'de ödeme vasıtası amaçlı, ağırlığı ölçü alınan birim olarak sunulur.³⁸ Eski Ahid'de ağırlığı 575 gr. gösterilen mina (İbr. mane), Eski Yunan'da da kullanılır ve "talant" adlı bir başka birimin 1/60'ına tekabül ederdi.³⁹

Yeni Ahid'de Kral Süleyman'ın zenginliğinin anlatıldığı bir bölümde şöyle bir ifade geçer:

²⁷ *Le petit Larousse (PL.)*, Paris 2000, 938; Gérard, André-Marie, "Sicle", *Dictionnaire de la Bible*, Paris 1989, 1279.

²⁸ Çıkış 30/12.

²⁹ Çıkış 30/13; Levililer 27/25.

³⁰ *Kutsal Kitap*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2001, 1608.

³¹ İsrailoğullarına bir şeriat ilkesinin açıklandığı: "Eğer boğa, bir erkek ya da kadın köleyi öldürürse kölenin efendisine otuz şekel (yaklaşık 345 gr.) gümüş ödenecektir." (Çıkış 21/32) ifadesindeki şekel aynı türe örnek oluşturmaktadır. Gérard, 279.

³² 12,5 gr. ağırlığında birimdir. Buna göre krallık ölçüsünde iki yüz şekel yaklaşık 2,5 kg. dır. *Kutsal Kitap*, 1608.

³³ II.Samuel 14 / 26.

³⁴ *Kutsal Kitap*, 1608.

³⁵ *Kutsal Kitap*, 1608; *Concordance*, "Guéra" md., 346.

³⁶ Çıkış 30/13; *TOB.*, 1854.

³⁷ Levililer 27/24-25; Sayılar 3/47; 18/16; Hezekiel 45/12.

³⁸ *Kutsal Kitap*, 1608, 1610.

³⁹ *PL.*, 655.

"Ayrıca her biri üç mina ağırlığında dövme altından üç yüz küçük kalkan yaptırdı."⁴⁰

4. Talant: (İbr. Kikkar, Yun. Talanton). Eski Ahid "mina" da olduğu gibi "talant"ı da Yeni Ahid'in aksine klasik para birimleri arasında değil, ağırlık-değer ölçüleri içinde zikreder. Bu, muhtemelen iki birimin İsa Mesih döneminden itibaren parasal değer olarak kullanıma başlanmasından kaynaklanan bir keyfiyettir.⁴¹

"Bütün takımları dahil, kandilliğe bir talant saf altın harcanacak."⁴²

Yahudi tarihinde günümüzde de çok önemli bir figür olan kandillik (yedi kollu şamdan; İbr. menorah⁴³) ile ilgili bir detayın verildiği Tevrat'ın yukarıda geçen ve diğer ifadelerinden anlaşılan, "talant"ın bir ağırlık-para ölçüsü olduğudur. Aşağıdaki ifadeden talantın boyutları daha iyi anlaşılacaktır:

"Değerli taşlarla süslü, ağırlığı bir talant altını bulan tacı, Davud'un başına koydular. Davud kentten çok miktarda mal yağmalayıp götürdü."⁴⁴

5. Beka: (Fr. béqua, béka). Şekel'in "gera" gibi, bir başka alt para birimi olan "beka", Eski Ahid'de Ahid levhalarının bulunduğu konut için kullanılan malzemenin detaylandırıldığı bölümde "Sayımı yapılan yirmi ve daha yukarı yaştaki 603.550 kişiden adam başına bir beka yani yarım kutsal yerin şekeli düşüyordu."⁴⁵ ifadesiyle söz edilmektedir. Beka, ağırlığı 5-6 gr. arasında değişen bir birimdir.⁴⁶

6. Darik: Babil sürgünü (Mö.586) dönüşü döneminin en önemli dinî lideri Ezra, kitabında sürgünden dönenlerin listesini verirken şu ifadeleri kullanır: "Her biri gücü oranında hazineye bu iş için toplam 61.000 darik altın bağışladı."⁴⁷

YENİ AHİD'DE PARA

Yeni Ahid, Eski Ahid'de ağırlık ölçüsü olarak kullanıldığı belirtilen "talant" ve "mina" yı para birim değeri türünden saymaktadır. İsa Mesih'in, her ikisini de "güvenilirlik" üzerine yaptığı vaazlarında "Adam her birinin yeteneğine göre beş, diğerine iki, birine de bir talant vererek yola çıktı."⁴⁸ ifadesinden "talant" ın salt para birimi olduğu anlaşılacaktır.

Mina, talantta aynıyla olduğu gibi, Yeni Ahid'de verilen kullanımda Eski Ahid'in aksine ağırlık birimi değil, bir para birim değeridir. Yukarıda sözü edilen "güvenilirlik" üzerine İsa Mesih benzer ifadelerle öğrencilerine verdiği vaazında şöyle der: "Gitmeden önce kölelerinden onunu çağırıp onlara birer mina verdi, 'Ben dönünceye kadar bu paraları işletin.' dedi."⁴⁹

⁴⁰ Üç mina yaklaşık 1,7 kg dır. I. Krallar 10/17. Ayr.bkz.,Ezra 2/69; Nehemya 7/71-72; Hezekiel 45/12.

⁴¹ PL., 939; *Kutsal Kitap*, 1608; TOB., 1854.

⁴² Çıkış 25/39. Bir talant yaklaşık 34,5 kg.dır.

⁴³ Geniş bilgi için bkz., Özen, Adem, *Yahudilikte İbadet*, İstanbul 2001, 134.

⁴⁴ II. Samuel 12/30.

⁴⁵ Çıkış 38/26.

⁴⁶ TOB., 1854; *Concordance*, "béka" md., 868; PL.

⁴⁷ Ezra 2/69. Davud'un, Mabel'in yapımı için verilen armağanları zikrettikleri arasında geçen "beş bin talant" ifadesi için bkz., I. Tarihler 29/7. Darik, altın ve gümüş olarak basılmış, üzerinde Pers Kralı Darius'un portresinin bulunduğu İran asıllı para birimidir.Gérard, 249.

⁴⁸ Matta 25/15. Anılan bölümde "talant" ın başlıca figür oluşturduğu "faiz" ile ilgili tema bütüncül bir çerçevede 25/14-30'da da anlatılır. Aynı tema Luka 19/11-27'de "mina" figürlü paralel bir anlatımla verilmektedir.

⁴⁹ Luka 19/13.

Yeni Ahid'de yukarıda kısaca izahatı verilen "mina" ve "talant" tan başka kullanılan para birimlerinin adları da geçmektedir.

1. Bakır Para / Kuruş (Yun. Lepton, Fr. Lepte). İsa Mesih döneminde kullanılan en küçük para birimi olan "bakır kuruş"⁵⁰ Yeni Ahid'de şu ifade ile geçmektedir: "Yoksul bir kadın da geldi, birkaç kuruş değerinde iki bakır para koydu."⁵¹

2. (Birkaç) Kuruş (Yun. Kodrantis). "Sonunda da hapse atılabilirsin. Sana doğrusunu söyleyeyim. Borcunun son kuruşunu ödemededen oradan asla çıkamazsın."⁵²

3. Metelik. (Yun. Assarion, Fr. Le sou). İsa Mesih'in "kimden korkmalı?" temalı bir vaazındaki ifadesinde şöyle geçer: "Canı da bedeni de cehennemde mahvedebilen Tanrı'dan korkun. İki serçe bir meteliğe satılmıyor mu?"⁵³

4. Dinar (Dirhem), (Yun. Dinarion, Fr. Pièce d'argent). İsa Mesih döneminde vassıfsız bir işçinin bir günlük yevmiyesi⁵⁴ olan "dinar", İsa'nın "acımasız köle" benzetmeli vaazında Yeni Ahid'de geçmektedir: "Ama köle çıkıp gitti, kendisine yüz dinar borcu olan başka bir köleye rastladı."⁵⁵

5. (Gümüş) Para, (Yun. Drahmi, Fr. Pièce d'argent). Kudüs'ün Romalılar tarafından yakılmasından sonra yahudiler Roma ilâhı Jupiter Capitolinus tapınağına yıllık vergi ödemekle yükümlendirildiler. Sözü geçen iki drahmi miktarındaki bu vergi ağır olmamakla birlikte, yabancı bir ilâha ödediğinden, kavim için küçültücü ve aşağılayıcı idi.⁵⁶ Yeni Ahid'de "Ya da on gümüş parası olan bir kadın bunlardan bir tanesini kaybetse kandil yakıp evi süpürerek parayı bulana dek her tarafı dikkatle aramaz mı?"⁵⁷ ifadesiyle geçen bu para birimi İsa Mesih'den önceki dönemde de kullanılmıştır.

6. İki Dirhem (Yun. Didrahmon, Fr. Les didrachmes). Bu para birimi yahudilerle İsa'nın öğrencisi Havari Petrus arasında, Yahudi erkeklerinden yıllık⁵⁸ alınan "Mabed vergisi" ile ilgili bir polemikte Yeni Ahid'in sadece bir yerinde geçer: "Kefernahum'a geldiklerinde iki dirhemlik Mabed vergisini toplayanlar 'Öğretmenimiz Mabed vergisini ödemiyor mu?' diye sordular."⁵⁹

7. Dört Dirhemlik Bir Akçe / Gümüş (Yun. Statir / argirion, Fr. le statère). Yine Mabed vergisi üzerine oluşan bir polemikte İsa'nın, Petrus'a hitaben şu sözlerinde geçer: "Ama vergi toplayanları gücendirmeyelim. Göle gidip oltanı at. Tuttuğun ilk balığı çıkar, onun ağzını aç, dört dirhemlik bir akçe⁶⁰ bulacaksın, parayı al ikimizin vergisi olarak onlara ver."⁶¹

Aynı para birimi Yahuda İskaryot ile ilgili şu ifadelerde de geçmektedir: " 'Onu ele veririm bana ne verirsiniz?' dedi. Otuz gümüş tartıp ona verdiler."⁶²

⁵⁰ TOB, 1510

⁵¹ Markos 12/42; Luka 21/2-4;12/59.

⁵² Matta 5/26; Markos 12/42.

⁵³ Matta 10/28-29; Luka 12/5-6.

⁵⁴ Kutsal Kitap,1610.

⁵⁵ Matta 18/28;17/24.

⁵⁶ Sevilla-Sharon, Moshe, *İsrail Ulusunun Tarihi*, Yeruşalayim 1981, 80.

⁵⁷ Luka 15/8-9.

⁵⁸ TOB,1469.

⁵⁹ Matta 17/24.

⁶⁰ "Dört dirhemlik bir akçe" eski Yunan'da 1 statir'e karşılıktır.

⁶¹ Matta 17/27.

⁶² Matta 26/14-15.

ESKİ VE YENİ AHİD'DE FAİZ

İstisnası olmamak kaydıyla bütün peygamberlerin misyonunun, sosyo-etik değerlerini yitirmiş toplumlarının ıslahından ibaret olduğu, beşer tarihinin en önemli vurgularından biri olsa gerektir. Son peygamber Hz. Muhammed ve onun seleflerine yüklenen bu misyon, havzasına Musa ve İsa Mesih'i de alan tarihî görüntüsüyle, risaletle görevlendirildikleri toplumlarının dejenere ahlak yapısının ıslahatında, ilâhi kitapların(ın) belirlediği bir takım düzenlemelerdeki etkinliğini tarih platformunda sergilemiştir. Hz. Muhammed'in gerek kendi toplumuna gerekse sulh anlaşması yaptığı çevre kavimlere karşı öne sürdüğü yasaklardan başlıcası faiz yasağı olmuştur. Henüz kendisine risalet görevi verilmeden önceki dönemde Mekke şehir meclisince, faiz ve fahişelik gibi gayr-ı ahlâkî yollardan elde edilmiş kazançların hiçbirinin "katılım payı" adına bağış olarak kabul edilmemesine karar verilmiştir.⁶³

Osmanlı Devleti Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethi sonucu Akdeniz'e inip denizlerdeki ticaret ve para düzeni ve faiz gerçeği ile karşılaşmıştır. XI.yy.dan itibaren Akdeniz ticaretinin finans alanında tekeller oluşturan Venedik ve Ceneviz bankerleri bir taraftan tüccarın altın ve gümüş parasını korsanlardan korumak için bunların yerine geçen senet ve kâğıtlar piyasaya sürerken diğer taraftan da faiz haddini kontrol etme ve düşük tutma imkânı yaratmıştır. Bu bankerler tüccar prens ve halkın kıymetli eşyalarını % 4 dolayında faiz karşılığında satın alıyor, kendi damga ve imzalarını taşıyan tüccar kâğıtlarından % 8'e varan faiz uyguluyorlardı. Osmanlı'da ilk banka XIX. yy.da "Banque de Constantinople" (Zilvari sok.16 Galata adresinde) adıyla Londra'daki bir şubesi ile kurulmuştur.⁶⁴

Biz bu vesile ile faiz/tefecilik⁶⁵ kavramının, toplumların ekonomik alandaki etkileşim birimlerinden başlıcasını teşkil eden ve dejenereasyona çok elverişli olan ticaret ahlâkı bünyesinde öncelikli öznesini para-kâr çerçevesinin oluşturduğu düzlemde Kutsal Kitaplarından hareketle Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki çeşitli yönlerini inceleyeceğiz.

"Litré"⁶⁶ adlı ansiklopedik lûgat, tefe(cili)yi şu tespitlerle tanımlamaktadır: "Üremi sonucu para doğuran, görünen kazancında rayicin ve teamüllerin çok üzerindeki her türlü nakdî menfaattir." Batı dillerinde faizden⁶⁷ (Fr.intérêt;usure) ziyade tefeciliği ifade eden terim olan "usure" de teknik olarak bu anlamda kullanılmaktadır.

⁶³ Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi* (çev.,Salih Tuğ), Ankara 2003, I, 68, 484. Hz. Muhammed'in Sakif kabilesi ile yaptığı anlaşmanın "Rehinle teminat altına alınmış olan bütün borçlar hiçbir şekilde faize tabi tutulmayacaktır." şeklindeki 19. maddesi için bkz., Hamidullah, 501, 439-440.

⁶⁴ Kazgan, Haydar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Bankacılık Tarihi*, İstanbul 1997, 193, 25-29.

⁶⁵ (İng. interest, Alm. zins). Zaman, oran, enflasyon gibi birçok yönüyle tarif edilebilecek olan faiz, modern ekonomide kısaca "Kiralanan paranın kira ücreti; ödünç para verenle ödünç para alan arasındaki anlaşmadan ya da yasalardan doğan sözleşme." [Hançerlioğlu, Orhan, *Ekonomi Sözlüğü*, İstanbul 1986,11] tanımıyla açıklanırken, bir İslâm bilginince "Borçlu üzerinde sulta oluşturan ekonomik eylemdir." [Zeme Hasan-Faruk Muhammed, *Faiz Tarihi ve İslâm* (çev. Osman Şekerci), İstanbul 1968,11] ifadesiyle yaklaşım görmektedir. Faizin bir başka tanımı şu tespitlerle yapılmaktadır: "Konusu bir miktar paranın ödenmesinden ibaret olan borçlarda, alacaklı lehine bu paranın mahrum kaldığı süreye ve belirli bir orana bağlı olarak gerçekleşen karşılığıdır." Evren, Mahmut Tefik, *Faiz Hukuku*, İstanbul 1987, 27.

⁶⁶ Emile Littré (1801-1881) adlı Fransız Akademisi üyesi, sözlük yazarı (lexicographe), Auguste Compe'un talebesi pozitivisteye ait beş ciltlik ansiklopedik lugat . PL.1474.

⁶⁷ Bankalar "kendilerine para emanet edenlere faiz adı altında para veren kurumlardır " anlamındaki yürügende ilk örneklerini Venedik Riasto Bankası(1587), Amsterdam Bankası (1609), Hamburg Bankası (1619), adlarıyla kurumsallaşmıştır. Hançerlioğlu, 24.

İsrail halkının Kutsal Kitabından gelen potansiyel ile ödünç para verme işleminde dost, komşu, soydaş, dindaş gibi yakın birimlere karşılıksız yardım, faizsiz borç etkinlikleri, faiz ve tefecilik⁶⁹ eylemlerine alan bırakmaz görünse de ekonomik aktivitelerin yoğun olduğu bir dönemden başlayarak bu iki eylemi pratik olarak yasaklama söz konusu olamamış, devamında Yahudi tarihinde faiz adı ile büyük bir kurum oluşmuştur.⁶⁹

Faiz/tefecilik eyleminin tarih boyunca önü alınamaz hacim kazanması İsrailoğullarının Babilliler, Asurlular, daha sonraları Mısırlılar gibi tefecilik ile uğraşan toplumlarla karşılaşmalarından kaynaklanmıştır. Bütün bu tarihî karşılaşmaların İsrail tarihinde eylemi kamçılamanın, geliştiren bir seyir aldığı muhakkaktır. Yahudi din adamları bu gelişmenin, seçkin kavim gördükleri İsrail ulusunun etik çizgisi ile örtüşmediği düşüncesiyle faizin para, tahıl vd. birimlerden olabilecek her biçimini yasaklama yoluna gitmişlerdir.⁷⁰

Genel karakterinin ilk söylemde "Faiz, sermaye yığılmasını sağlar ve sosyal yapıyı çökertir. Tekel oluşturur. Fiyat anarşisi doğurur. Üretilmeden tüketmedir. Faizsiz sistem tüketiciyi değil üreticiyi destekler. Faizsiz banka toplumda menfaat paralelliği sağlar. Faiz, enflasyonu zorunlu kılar. Faize Marksizm de çözüm getiremedi."⁷¹ gibi ana tespitlerle teşhis edilebilecek faiz kavramı ortaya çıktığı andan itibaren başta ilâhiyat bilginleri olmak üzere filozof ve iktisatçıların inceleme konularından birini teşkil etmiştir. Ekonomik hattını ağırlıkla faizin belirlediği Kapitalizm hariç, hiçbir dinde teşvik görmeyen faiz beşerî zaafaların kontrol altına alınmadığı toplumlarda etik, sosyal ve ekonomik bir hastalık olarak baş göstermiş, Mısır, Sümer, Babil, Asur, Eski Yunan ve Roma gibi cemiyetlerde hüküm sürmüş, diğer sosyal hastalıklar gibi bununla da mücadele edilmesi zarureti doğmuştur.⁷²

Faizi din ve sosyal ahlâk açısından tahlil eden İlkçağ Yunan filozofları Eflatun ve Aristo onu "mahkûm" etmişlerdir. Çirkin bir kazanç yolu olarak gördükleri faiz, onlara göre zenginlerle yoksulları karşı karşıya getirerek devletin istikrarını tehlikeye atacak bir etkinliktir. Aristo kısır bir metal olan paradan kazanç elde etmeyi gayr-ı tabii ve adalete aykırı bulur.⁷³ Faizi kınayan benzer ifadeler Cicero, Cato ve Seneca gibi ilk dönem Romalı düşünürlerde de rastlanmaktadır.

Dini olmayan hukuk sistemlerinde genellikle borçlu lehine getirilen bazı kolaylıklar, özellikle de faiz haddini sınırlama şeklinde beliren mücadele biçimi, Musevilik ve Hıristiyanlık gibi ilâhi karakterli dinlerde daha da netleşerek faizin kökten yasaklanması şeklinde ortaya çıkmıştır. Ancak Yahudiler faiz yasağını sadece kendi aralarında uygulamış, yabancılardan faiz almakta meşruiyet yoluna gitmişlerdir.⁷⁴ Onların bu davranışı faizin dünyada bugüne kadar devam edip yaygınlaşmasının ve onu hafife alıp yasallaşmasının önemli bir sebebinin teşkil etmiştir.⁷⁵

⁶⁸ Aşırı faiz karşılığı ödünç verme eylemi yasal faiz sınırının üstündeki faiz işlemi dile getirir. Hançerlioğlu, 412.

⁶⁹ Bernard, A., "Usure", *Dictionnaire de théologie catholique*, XV, Paris 1950, 2316-2317.

⁷⁰ Bernard, A., 2317.

⁷¹ Karagülle, Süleyman, *Faizsiz Banka*, İstanbul 1991,11,13,16,238 v.d.

⁷² Özsoy, İsmail, "Faiz", *DİA*, XII, İstanbul 1995, 110.

⁷³ Özsoy, 110.

⁷⁴ Erdem, Hüsamettin, "Dini Ahlâk ve İlâhi Dinlerden Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlıktaki Bazı Ahlâkî Meselelere Mukayeseli Bir Yaklaşım", *İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 1990, 241-242.

⁷⁵ Özsoy, 111.

Yahudiler XIV. yy. başlarında ortalama % 94'e varan oranlarda borç uygulamışlardır. Hükümetleri olmadığından siyaseti bırakıp ilim ve para işleriyle uğraşıyorlar, böylece içinde yaşadıkları devletleri kendilerine muhtaç bırakıyorlardı. Avrupa'da krallar devamlı surette Yahudilere borçlanıyorlar, halk Yahudiler aleyhinde bulunmalarına rağmen hükümetler bu seslere kulak asmıyorlardı. Fransa Kralı Philippe le Bel'in 1306'da ülkeden dışarı attığı Yahudiler Almanya'ya yerleşti. Kral onların halk üzerindeki alacaklarını iptal etmedi, aksine halkın bu borçları ödemesi için baskı yaptı. Bu baskı Yahudilerin Fransa'dan çıkartılınca hükümetin bütçesinin zayıflayacak olmasından kaynaklanan bir zaruret idi. Burada önemli miktarda vergi ödeyen Yahudi cemaatinin yokluğunda hükümetin malî durumunun zayıflayacak olması en önemli rolü oynamıştır. Bu sebeple Kral, Yahudilerin Fransa'ya yeniden dönmesine izin vermiştir.⁷⁶

ESKİ AHİD'DE FAİZ

İbranice kullanımında "nesek, nasah", "para ile aldatma, aşırı kullanma, kandırma" fiillerini içeren anlamı bağlamında, "tefecilik" kavramını karşılar. Kelimenin yapısında "ısırmak, borç vermek, menfaat, fahiş kazanç elde etmek" anlamları da mevcuttur.

İlkçağ insanında İsrail halkı da dahil olmak üzere herhangi bir nesneyi birisine karşılıksız, komşusuna bedelsiz vermek gibi bir erdem mevcuttur. Zaman içinde dejenerasyona uğrayan bu üstün ahlâk, Kenan bölgesinde tersine dönmüş, ziraattan elde edilen ürünler, ticaret ve alışveriş malzemeleri iken, faiz uygulamasına ilâhi bir vurgu getirilmesi zarureti oluşmuştur.⁷⁷ Alışveriş hukukunu bu çerçevede geliştirirken Tevrat, İsrailoğullarına sosyal sorumluluklarının hatırlatıldığı bir bölümde faiz adına şu hükmü koymaktadır: "Halkıma, aranızda yaşayan bir yoksula ödünç para verirseniz ona tefeci gibi davranmayacaksınız. Üzerine faiz eklemeyeceksiniz. Komşunuzun abasını rehin alırsanız, gün batmadan geri vereceksiniz."⁷⁸

Anılan Tevrat cümlesi, diğer bazı tespitlerde vurgulanan ifadelerle birleştiğinde kesin bir faiz / tefecilik yasağından söz etmek gerekmektedir: "Bir kardeşin yoksulluğu, muhtaç duruma düşerse ona yardım etmelisin. Aranızda kalan bir yabancı ya da konuk gibi yaşayacak. Ondan faiz ve kâr alma. Allah'ından kork ki kardeşin yanında yaşamını sürdürebilsin. Ona faizle para vermeyeceksin. Ödünç verdiğin yiyecekten kâr almayacaksın. Ben Kenan ülkesini size vermek ve ilâhınız olmak için sizi Mısır'dan çıkaran Tanrı'nız Rabb'im."⁷⁹

Tevrat şeriatına göre hiçbir Yahudi başka bir Yahudiye faizle para veya herhangi bir şeyi faiz karşılığı veremezken, Yahudi olmayan bir şahsa faizle borç verebilir. Her ne kadar Tevrat'ta kendi aralarında faiz yasağı söz konusu olsa da Yahudilerin buna riayet ettikleri pek söylenemez. Yani bu ihlal, ölçüsüz bir hal ile birbirlerine karşı da uygulama alanı bulmuştur.⁸⁰

Eski Ahid'de faiz / tefecilik hükümlerinin konulmasında, tedricî bir yasaklama metodu dikkat çekmektedir. Bunlardan yukarıda anılan iki alıntıda (Çıkış 22/25-26;

⁷⁶ Zeme-Faruk, 114.

⁷⁷ Lesêtre, H., "Usure", *Dictionnaire de la Bible*, tome cinquième S-Z, Paris 1912; Bernard, 2316.

⁷⁸ Çıkış 22/25-26.

⁷⁹ Levililer 25/35-38.

⁸⁰ Erdem, 242.

Levililer 25/35-38), kullanımının yasak olduğu vurgulanan faiz ve tefeciliğin, Yahudi soyundan bir şahısa karşı icra edilemeyeceği ifade edilirken, yabancı bir kişiye karşı nasıl tavır alınacağı belirtilmemiştir. Bu bağlamda, yabancı⁶¹ (Yahudi olmayan) kişilere karşı alınacak tavır, detaylarıyla, Tevrat'ın bir başka yerinde şu sözlerle açıklığa kavuşmaktadır: "Kardeşinize para, yiyecek ya da faiz getiren başka bir şey ödünç verdiğinizde ondan faiz almayacaksınız. Yabancıdan faiz alabilirsiniz fakat kardeşinizden almayacaksınız. Böyle yapın ki mülk edinmek için gideceğiniz ülkede el attığınız her işte Tanrı'nız Rab sizi mübarek kılsın."⁶²

İbranice'de "nokri"⁶³ kelimesi ile karşılanan yukarıda ve Tevrat'ın diğer alıntılarındaki "yabancı" kavramı İsrail sınırları dışında yaşayan özerk, değerlerine sahip Fenikeliler, Filistinliler, Suriyeliler, Araplar ve diğer halkları kastetmektedir. Bütün buradan çıkacak sonuçta Eski Ahid faizle ödünç para işlemini üç temel alanda değerlendirmiş, İsrailoğullarına sosyal sorumluluklarını hatırlatırken, yakınlık derecelerini anlamlı bir daire çizerek şu vurgulama ile faizi yasaklamıştır: "Halkıma, aranızda yaşayan bir yoksula,⁶⁴ bir kardeşin yoksullaşır muhtaç duruma düşerse,⁶⁵ yabancıdan faiz alabilirsiniz ama kardeşinizden almayacaksınız."⁶⁶

Tevrat'ın faiz ile ilgili belirlediği bu üç kategorik yapının ilk ikisinde bir Yahudinin kendi soydaşına, dindaşına veya Tevrat şeriatına uyum gösteren Yahudi olmayan kişilere de dahil olmak üzere hiçbir şekilde faiz ile borç, rehin ve aşırı kâr gibi ekonomik haksız menfaat sağlayan uygulamada bulunması yasaklanırken herhangi bir yabancıya karşı bu yasak söz konusu değildir. Bu ayırım, Yahudi ulusunun, Kur'an'da da işaret edilen (2 Bakara / 122) ve Tevrat'ın değişik bir boyutunu "Siz birçok ulusu yöneteceksiniz ama onlar sizi yönetmeyecek."⁶⁷ ifadeleri ile vurguladığı "seçkin" konumu ile özdeş kılınan tarihî karakterinin bir yansıması, dolayısıyla yabancıdan faiz alınabilmesi de "hükümlerlik"⁶⁸ figürünün bir gereği olarak değer kazanmaktadır. Ayrıca bu noktaya Tevrat şu ifade ile de dikkat çekmektedir: "Tanrınız Rab verdiği söz uyarınca sizi kutsayacak. Siz birçok ulusa ödünç vereceksiniz ama siz ödünç almayacaksınız."⁶⁹ Diğer taraftan Peygamber Hezekiel İsrailoğullarına Tanrı'ya isyanlarından dolayı sitemde bulunurken Kudüs şehrini sembol olarak kullanır, faize şu ifade ile vurgu yapar: "Senin içinde kan dökmek için rüşvet aldılar. Faiz aldın, tefecilik yaptın, zorbalıkla komşularından haksız kazanç sağladın."⁷⁰

⁶¹ Yahudi soyundan olmasa da İbrâni şeriatına ve sosyal kurallarına uyum gösterip Yahudi toplumunda yaşayan yabancı. Evren, 23; Bernard, 2317.

⁶² Tesniye 23/ 19-20.

⁶³ Arapça ile aynı dil (Sami) ailesinden gelen İbranice'deki bu kelimenin, Arapça'daki "nekre" kavramına benzerliği dikkat çekmektedir. Hz. İbrahim'in Kur'an'da geçen bir kıssada kullandığı "kavmün münkerü; yabancı bir topluluk" (51 Zâriyât / 25) ifadesi iki kelimenin (nokri-nekre) aynı kökene sahip olduğuna işaretleri bakımından ilginçtir.

⁶⁴ Çıkış 22/25.

⁶⁵ Levililer 25/35-37.

⁶⁶ Tesniye 22/19-20.

⁶⁷ Tesniye 15/6.

⁶⁸ "Rab sizi kuyruk değil baş yapacak.. Rabbin buyruklarını dinlerseniz altta değil her zaman üstte olacaksınız." Tesniye 28/13.

⁶⁹ Tesniye 15/6.

⁷⁰ Hezekiel 22/12.

Kudüs'ün düşmesinden (Mö.586) önce ve sonraki dönemde Babil'de sürgünde yaşayan Peygamber Hezekiel, İsrail halkına Tanrı'nın vahyi ışığında "O yaşayacaktır. Egemen Rab böyle diyor." sözleriyle başladığı bir tebliğinde erdem temalarına "Rehin olarak aldığını geri verir... Faizle para vermez aşırı kâr götürmez... İlkelerimi özenle uygular." diye işaret ederken; "Öldürülecektir, onun kanından kendisi sorumlu olacaktır." ifadelerinde kötülük temalarına ise "Düşküne, yoksula haksızlık eder..., Rehini geri vermez... Faizle para verir, aşırı kâr gider."⁹¹ sözleriyle gönderme yapmaktadır.⁹²

FAİZ YASAĞINA RİAYETİN İSRAİLOĞULLARINA GETİRİŞİ

Faiz / tefecilik uygulamasına kategorik bir yasaklama getiren Tevrat ifadelerinden alıntılarını gördüğümüz bölümlerin her birinde Tanrı'nın bu konudaki direktiflerine uyduklarında İsrailoğullarının, erişecekleri müjdeleri belirten vaadler de dikkat çekmektedir: "Onları geniş ve verimli topraklara götüreceğim (Çıkış 3/8); Ben Kenan ülkesini size vermek ve Tanrı'nız olmak için sizleri Mısır'dan çıkararak Rabb'im (Levililer 25/38); Sizi kendi halkım yapacak ve Tanrı'nız olacağım (Çıkış 5/7)" gibi ifadelerde gördüğümüz bu vaadler⁹³ İsrailoğulları tarihinde çok geniş bir havzada bulunan Ahid⁹⁴ temellerine oturmaktadır. Diğer taraftan İsrailoğulları, Sina'da Horeb Dağı'nda yapılan bir ahde göre⁹⁵ Tanrı'nın talimatına uyup yapılan ahde sadık kalmaları halinde "bütün kavimlerden daha üstün, Tanrı'nın öz halkı, kutsal ulus"⁹⁶ olacaktırlar.

Faiz yasağının, sözünü ettiğimiz Ahid teması arasındaki sıkı ilişkisi Tevrat'ın bir başka yerinde de vurgulanmaktadır. Ahid koşullarından biri olarak ön plana çıkan faiz yasağı ile ilgili bağlantı şu ifadelerle kendini göstermektedir: "Bugün size bildirdiğim bütün bu buyruklara özenle uyarmanız O sizi kesinlikle mübarek kılacaktır... Siz birçok ulusa ödünç vereceksiniz fakat siz ödünç almayacaksınız. Siz birçok ulusa saltanat edeceksiniz fakat onlar size saltanat etmeyecekler."⁹⁷

İsrailoğulları olgusunun temel karakteri olan "zenginlik, hükümlerlik / saltanat" motiflerinin Tevrat kaynaklı işaretlerinden biri olarak algılanabilecek bu temayı genişleten bir ifade Tanrı'nın şu sözlerinde de yer alır: "Rab ülkenize yağmuru zamanında yağdırmak ve bütün emeğinizi verimli kılmak için göklerdeki zengin hazinesini açacak. Birçok ulusa ödünç vereceksiniz siz ödünç almayacaksınız. Rab sizi kuyruk değil baş yapacak. Eğer bugün size ilettiğim Tanrı'nız Rabb'in emirlerini

⁹¹ Hezekiel 18/7-9,12-13.

⁹² Bernard , 2317.

⁹³ Ayr.bkz.,Levililer 25/18-19; 26/3-4,9. İlahî direktiflere uyulmaması halinde başlarına gelecek musibetler için bkz., Levililer, 26. bölüm.

⁹⁴ Çeşitli anlamları arasında Eski Ahid'de Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki anlaşmayı ifade eder. Buna göre Tanrı değişik dönemlerde insanlarla sözleşme yapmıştır. Nuh Peygamber ile başlayan "ahid" süreci İbrahim ve Davud'la devam etmiş, Yeni Ahid'e göre İsa'nın şahsında eti ve kanının sembol olduğu anlaşma ile sona ermiştir. Tekvin 6/8; 9/12,15-16; 13/15, 17; 17/2-8; 15/18; Matta 26/26-28; Luka 22/20; Resullerin İşleri 7/8 . Küçük, Abdurrahman, "Ahid", *DİA*, I, İstanbul 1988, 532-533.

⁹⁵ "Musa kavmini bir araya toplayarak şöyle dedi: 'Ey İsrail, bugün size bildireceğim kurallara, ilkelere kulak verin! Onları öğrenin ve onlara uymaya dikkat edin! Tanrımız Rab Horeb Dağı'nda bizimle bir ahid yaptı.'" Tesniye 5/1-2. Aynı ahid Moab diyarında da yapılmıştır (Tesniye 29/1).

⁹⁶ Çıkış 19/3-6.

⁹⁷ Tesniye 15/ 5-6.

dinler, onlara iyice uyarsanız altta değil her zaman üstte olacaksınız.”⁹⁸

Eski Ahid'in bazı ifadelerinde faiz yaşağına riayet edenlerin “Tanrı'nın çadırına konuk” olmakla taltif edilecekleri, Davud'un bir ilâhisinde şöyle dillendirilmektedir:

“Ya Rab çadırına kim konuk olabilir?”

...

Parasını faize vermez

Suçsuza karşı rüşvet almaz

Böyle yaşayan asla sarsılmayacak.”⁹⁹

Aynı temaya işaret eden Peygamber Hezekiel, bir sözünde “Salih olan odur. O yaşayacaktır.” iltifatı ile faiz yaşağına uyanların ulaşacakları karşılığı şu detayla müjdelemektedir:

“Faizle para vermez

Aşırı kâr¹⁰⁰ gütmez

Elini kötülükten çeker

...

İşte böyle biri doğru kişidir

O yaşayacaktır. Egemen Rab böyle diyor.”¹⁰¹

...

Faizle para verir, aşırı kâr güder

Böyle biri yaşayacak mı?

Hayır yaşamayacak.

...

Böyle biri elini kötülükten çeker

Faiz almaz aşırı kâr gütmez

İlkelerimi uygularsa

Kesinlikle yaşayacaktır.”¹⁰²

Yine Peygamber Hezekiel Tanrı'nın kendisine ulaştırdığı bir vahiyde Kudüs kentini İsrail(çoğulları)'e benzeterek Yahudi halkının günahlarını zikrederken, aralarında bu konunun da bulunduğu vurgulamalarda bulunur: “Kan döken bu kenti yargılayacak mısın? Öyleyse bütün uygulamalarını ona bildir... Senin içinde kan dökmek için rüşvet aldılar. Faiz aldın tefecilik yaptın zorbalıkla komşularından haksız kazanç dağladın. Beni unuttun. Egemen Rab böyle diyor.”¹⁰³

YENİ AHİD'DE FAİZ

Yeni Ahid'de İsa Mesih'in dile getirdiği Göklerin Krallığı¹⁰⁴ teması ile ilgili bazı

⁹⁸ Tesniye 27/12-13.

⁹⁹ Mezmurlar 15/1,5.

¹⁰⁰ “Aşırı kâr ” terimi faizin ötesindeki yaşağı ifade eden “tefecilik” (usure) olgusuna işaret etmektedir. *TOB.*, 667.

¹⁰¹ Hezekiel 18/8-9,13.

¹⁰² Hezekiel 18/17.

¹⁰³ Hezekiel 22/2,12.

¹⁰⁴ Tüm eski Doğu dinlerinin ortak kavramlarından bu terim, Tanrı'nın dünya üzerinde bir kral gibi egemenlik sürdüğünü anlatır. Matta 3/2-3 ve Luka 11/20'ye göre İsa'nın dünyaya gelişi ile başlamış olan bu krallık, Matta 17/23'e göre ikinci gelişinden sonra tümüyle gerçekleşecektir. *Kutsal Kitap*, 1621; Gérard, 1204-1206. Ayr.bkz., Hâkimler 8/23; I.Samuel 8/7-9; Mezmurlar 24/7-10; İşaya 6/1-5. Geniş bilgi bkz., Paçacı, Mehmet, “ 'Allah'ın Krallığı' Sendromu ve Günümüz Müslümanları” , *İslâmî Araştırmalar*, → →

paraboller sadakat ve emanet erdemlerine örnek teşkil etmekte ilginç boyutlar sergilemektedir. İsa'nın yukarıdaki tema bağlamında verdiği örneklerden ikisinde (Matta 25/14-30; Luka 19/11-26) faize onay yanında, teşvik ettiği bir olgu görüntüsü verirken diğer bir yaklaşımında (Luka 6/34-35) ise faizi, ahlâki değer taşımayan, kınanması gereken bir eylem çerçevesine konuşturduğunu görürüz.

Bunlardan birincisinde İsa, faizle işlem görmemeyi emanete ihanet değeri taşıdığından Göklerin Krallığı'na girmeye engel bir figür olduğunu iki ayrı parabolle vurgulamaktadır. Burada Göklerin Krallığı'na kabul edilmek, yolculuğa çıkan bir adamın, kölelerini yanına çağırıp malını onlara emanet ederek test etmesine benzetilir. Yeni Ahid'de İsa'nın bu teşbihi, faize getirdiği düzenlemenin bu konuda teşvik edici değerler taşıdığı izlenimi yansıtmaktadır. Bu bağlamda Yeni Ahid'de İsa'nın bizzat kendisinin yaptığı değerlendirmelerde, hakim kapitalist öğeler olduğunu söylemek mübalağa olmayacaktır.

Yukarıda sözünü ettiğimiz benzetmede, efendileri kölelerinden her birine beş, iki ve bir "talant" vererek yola çıkar. Kölelerinden ilk ikisi kendilerine efendilerince emanet edilen paraları faize vererek nema kazandırır. Üçüncüsü, verilen parayı faize vermez, toprağa gömer ve ürem kazandırmaz. Efendileri seyahat dönüşü paraların akıbetini öğrenmek için kölelerini hesaplaşmaya çağırıp emanetleri ne yaptıklarını sorar. İlk iki kölenin, parayı faizle işletip ürem kazandırdıklarını beyanları üzerine efendileri bunları "Küçük işlerde güvenilir olduğunuzu gösterdiniz. O halde efendinizin şenliğine katılın." sözleriyle ödüllendirirken, parayı toprağa gömüp faizle işletmeyen üçüncü köleye ise şöyle der: "Kötü ve tembel köle! Ekmediğim yerden biçtiğimi, harman savurmadığım yerden devşirdiğimi bildiğine göre parayı faize vermeliydin. Ben de geldiğimde onu faiziyle geri alırdım. Haydi, elindeki talantı alın on talantı olana verin. Çünkü kimde varsa ona daha çok verilecek ve o bolluk içinde olacak. Ama kimde yoksa kendisinde olan da alınacak."¹⁰⁵

Matta İncili'nde, yukarıda İsa Mesih'in faiz ile ilgili verdiği bu parabol, aynı çerçevede benzer motiflerle Luka İncili'nde de anlatılmaktadır. Bu defa soylu bir adam kral atanıp dönme üzere uzak bir ülkeye gider. Yolculuğa çıkmadan önce kölelerinden üçüne birer "mina" verir. Adam, kral atanmış olarak geri döndüğünde para emanet ettiği kölelerini çağırıp ne kazandıklarını sorar. İlk iki kölesi parayı faize yatırmak suretiyle on ve beş mina kazandıklarını söyler. Üçüncü kölenin parayı faize yatırmayıp bir mendile sakladığını söylemesi üzerine efendisi " 'Ey kötü köle! Neden paramı faize vermedin? Ben de geldiğimde onu faiziyle geri alırdım.' Sonra çevrede duranlara 'Elindeki minayı alın on minası olana verin!' der."¹⁰⁶

İsa Mesih'in yukarıda anılan parabolünde "Onun zaten on minası var." diye itiraz edilmesi üzerine efendilerinin cevabî söyleminde kapitalizmin faiz ile ilintisini dillendiren şu karşılık dikkat çekmektedir: "Kimde varsa ona daha çok verilecek. Ama kimde yoksa kendisinde olan da elinden alınacak."¹⁰⁷

Yeni Ahid'de İsa'nın ağzından verilen Göklerin Krallığı figürü ile ilgili bu kıssanın yanında Luka İncili'nde, faizin onaylanmaması gereken bir işlem olduğunun

→ →

c.,7, s.,2, Bahar dönemi, Ankara 1994, 181-192.

¹⁰⁵ Matta 25/14-30.

¹⁰⁶ Luka 19/22-23.

¹⁰⁷ Matta 25/29; Luka19/26.

vurgulanması yanında, karşılıksız bağış yapmak adına, faizin devre dışı bırakılmasını öneren şu ifadeler de mevcuttur: "Geri alacağınızı umduğunuz kişilere ödünç verirsiniz bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile verdiklerini geri almak koşuluyla günahkârlara ödünç verirler. Ama siz düşmanlarınızı sevin, iyilik yapın hiçbir karşılık beklemeden ödünç verin. Alacağınız ödül büyük olacak."¹⁰⁸

ANTİK YUNAN VE FİLOZOFLARINDA FAİZ

Kaynaklar Antik Yunan'da tüketim borcunun sıklıkla görülen bir uygulama olduğunu bildirmektedir. Buna karşılık borçta çok aşırı olmayan bir faizin de söz konusu olduğu yine kaynaklardaki bilgiler arasındadır. MÖ.V.yy. sonlarına doğru Yunan eyaletlerinde (républiques) tahsil edilecek faiz miktarları resmî olarak belirlenmektedir. Başlarda karakteristik bir tarım toplumu olan Yunan kültüründe yiyeceklerle ilgili borç, faiz, tefecilik ve kredi alanlarında yoğun bir uygulama görülmezken, tarımdan sanayiye geçiş dönemi ile birlikte toprak alım satımı ve deniz ticaretinde faizli uygulamalar büyük gelişme göstermiştir. Bu gelişimde faizin ve türevlerinin (tefecilik, kredi) getirdiği aile içi ve toplumsal çaplı husumetler dikkat çekici unsur olarak göze çarpmaktadır. Faizin sebebiyet verdiği sosyal bir başka felaketin hissedilmeye başlandığı bu aşamadan itibaren Antik Yunan filozofları, problemi düşünce ve öğreti alanlarına alma ihtiyacı hissetmişlerdir.

Platon, Kanunlar adlı eserinde faizle ödünç verme işleminden, "hiçbir şekilde kabul edilemez" bir eylem olarak bahseder. Öyle ki faizle borç verilen kişinin, ödemek zorunda bırakıldığı faizi değil sadece anaparayı iade etmesi gerektiğini söyler. Aynı eserinde, kurmak istediği nizamda altın ve gümüşün faize malzeme yapılamayacağını ilan eder. Platon'a göre paradaki bu güvensizlik, faizin temel karakterinde mevcut, taraflardan biri için müstakbel tehlike duygusu, faizi kullanıma veren diğer taraf için fahiş/haksız kazanç düşünce ve eyleminden kaynaklanmaktadır.¹⁰⁹ Platon en iyi devletin ve toplumun çerçevesini çizirken, ideal bir devlette elit tabakayı oluşturan "idareci sınıf" ile "muhafızlar sınıfı" için faizin yasak edilmesini ön şart olarak önermektedir.¹¹⁰

Platon'un öğrencisi olan Aristo'nun faize olan bakışı hocasının bakışından farklı değildir. Faizi, zengin olmanın en kınanacak yollarından biri olarak gösteren Aristo için faiz "mutlak mahkûm"¹¹¹ edilmesi gereken bir finans biçimidir. Aristo faizle ulaşılan zenginliğe karşılık, doğal yollardan işleyen ticaret ve sanayi gibi sektörler sonucu oluşan zenginliği teklif ederken, birinci metodun sosyal değerleri zedeleyen bir biçim olduğunu ve kişileri zaman içinde birbirine kin besleyen taraflar haline getireceğini öne sürer.¹¹²

Aristo'nun bu görüşüne çağdaşı Démosthène'in¹¹³ de iştirak ettiği görülmekte-

¹⁰⁸ Luka 6/34-35 vd. Aubert, 862.

¹⁰⁹ Bernard, 2318 ; Oğuz, Orhan, *İktisada Giriş*, İstanbul 1992,412.

¹¹⁰ Zeytinoğlu, Erol, *Ekonomik Sistemler*, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, yayın no:373,İstanbul 1985,13.

¹¹¹ Bazı filozofların faize yaklaşımlarını özetleyen bu ifade (condamnation absolue) bu alanda yaygınlıkla kullandıkları bir deyimdir.

¹¹² Bernard , 2319.

¹¹³ Atina MÖ.384-Kalauria,Argolis 322. Eski Yunan hatiplerinin (logographe) en büyüğü, Atinalı devlet adamı. Platon ve Aristoteles'in çağdaşı filozof . Cicero, derinden etkilendiği "Peri korone ; Taç Üzerine" adlı eserini Latince'ye çevirmiştir. *Encyclopédia Universalis*, VII, "Démosthenes", 117; *Ana Britannica* ,VII,

dir. Buna göre faiz alışverişinde mutlak korunması gereken taraf kendisine faizle ödünç verilen kişidir. Zira bir zaruret üzerine ödünç para almak durumunda kalan borçlu, ödeme anında, aldığı paradan daha fazlasını ödemek durumunda bırakılırken, faiz veren ise hakkı olmayan bir kazanç sağlamaktadır.

Stagir'e göre sosyo-ekonomik aksiyonların en kötüsü, para gibi esasen çok steril olan bir vasitanın zaruret halindeki bir insana ödünç verilip ondan faiz adı ile haksız kazanç temin etmektir.

Tefecilikle uğraşan insanları, "yoksulları kemiklerine kadar soyan akbabalara" benzeten Plutarque,¹¹⁴ faiz ve tefeciliği, yerilmesi hatta lânetlenmesi gereken bir uygulama olarak görmektedir.¹¹⁵

KİLİSE'NİN FAİZE BAKIŞI

İlk dönem Hıristiyanlığında icraat alanı bulan faiz, ticarî aksiyonları bir zarureti olarak değerlendirilmiş, bu dinin teolojisinde sistematik bir kuraldan ziyade tavsiye düzleminde ele alınmıştır. Faize İslâmî anlayıştan farklı olarak anılan şekilde yaklaşım gösteren Hıristiyanlık tarihinde, Roma İmparatorluğunun faiz uygulamasına, ilk karşı görüş beyan eden Hıristiyan ilâhiyatçı, Aziz Justinien¹¹⁶ olmuştur. Justinien, kısmen yaygınlık kazanmış olan faizin bütünüyle iptaline gitmeden İmparatorluğun belirlediği, yaygın % 12'lik oranı % 6'ya çekme girişimlerinde bulunması ile dikkat çekmektedir.

Yine Kilise babalarından, faiz ile ilgili Eski Ahid vurgulaması yönünde ilk görüş beyan edenlerden birinin İskenderiyeli Clément (öl. 220) olduğu görülmektedir. Eski Ahid'in faiz ile ilgili tespit ettiği yasak figürlerini aynı ile tekrar eden Clément, yaklaşımında Eski Ahid'in Yahudi olan ve olmayana faiz ile alakalı talimatını esas almıştır.

İlerleyen asırlarda Aziz Grégoire de Nazianze¹¹⁷ çok sert ifadeler kullandığı faizi, "Kilise'ye onursuzluk kazandıran ve faillerini ebedî cehennernilik kılacak bir cinayet" olarak vasıflandırmıştır. De Nazianze, faizle işlemde bulunanın cezaı hak etmiş bir cürüm işlediğini ve "tarlasına ekmediği tohumun karşılığını bekleyen, haksız hasatta bulunan çiftçi"nin durumuna benzetmiştir.¹¹⁸

De Nazianze'in çağdaşı Kapadokyalı iki Kilise babası Aziz Basile ve küçük kardeşi Aziz Grégoire de Nysse, faiz kurumuna tamamen Kutsal Kitap noktasından bakmışlar ve faizin hiçbir şekilde "onaylanamaz" olduğunda ısrar etmişlerdir. Bunlardan Aziz Basile yaklaşımına bir Eski Ahid ifadesini¹¹⁹ esas alırken Aziz De Nysse

→ →

116-118.

¹¹⁴ (50-125). Eserleri ile Montaigne ve Rousseau'yu derinden etkilemiş, Fransız İhtilâline esin kaynağı olmuş, Mısır ve Roma'ya yaptığı seyahatlerle tanınmış Yunanlı rahip, yazar, düşünür. PL.,1599.

¹¹⁵ Bernard, 2319.

¹¹⁶ (100-165). Yahudiliğe karşı geliştirdiği muhalefeti ile tanınan, filozof, apolojist, şehit Hıristiyan ilâhiyatçı. PL. 1438.

¹¹⁷ (330-390). Constantinopolis piskoposlarından Yunan Kilise babası. Piskopos dostları Basile ve "De Nysse" ile birlikte Arianizm'e karşı mücadelesiyle tanınır. PL.,1372.

¹¹⁸ Bernard , 2324.

¹¹⁹ "Ya Rab çadırına kim konuk olabilir? Parasını faize vermez, suçsuzca karşı rüşvet almaz... Böyle yaşayan asla sarsılmayacak." Mezmurlar 15.

ise Hezekiel Peygamberin Kudüs parabolü sözlerini¹²⁰ temel almıştır. Anılan iki Aziz'in faize yaklaşımlarında benzer motiflerde birbiriyle örtüşür karakter taşıdığı görülür. Yine bunlardan Aziz Basile faiz uygulamasına borçlu açısından bakarken diğeri alacaklı noktasından değerlendirmiş, faiz ve tefecilik arasında bir fark olmadığını vurgulayarak bunların hiçbir türüne hangi gerekçe ile olursa olsun onay vermemişlerdir.¹²¹

Antakyalı Aziz Jean Chrysostome¹²² çok ünlü olduğu nutuklarında tefeciliğe ve failerine şiddetle saldırmış, bu uygulamayı günah bataklıklarından biri olarak vasıflandırmıştır. Kutsal Kitap'tan faizin meşruiyetine dair hiçbir iz bulunamayacağını ifade eden Chrysostome, medenî hukukun da faizi mutlaka cezalandıracak yaptırımlar oluşturması gerektiğine işaret etmiştir.¹²³

Yunan Kilise babaları, faiz ve tefeciliğe bu boyutlarda şiddetle tepki gösterirken Latin Kilise babaları da bunlardan az olmamak üzere, aynı muhalefeti sergilemişlerdir. Aziz Ambroise, Aziz Jérôme, Aziz Cyrien anılan gruptan örnek Kilise babalarıdır.¹²⁴

Kilise babaları içinde faiz problemini en detaylı biçimde araştıran Aziz Ambroise¹²⁵ olmuştur. Para ve faiz konusundaki düşüncesinde Ambroise, faizsiz ödünç alma işlemini esas almıştır. Faizle ödünç alan zengin kesimini, canavarlıkla (*cruauté*) suçlayan Ambroise, borç işlemi temel alınması gereken ünitenin sadece anapara olup faiz ödenmesinin, Hıristiyan kültürüne ve İsa'nın öğretisine uygunsuz bir ahlâk anlayışı olduğunu söyler. Hıristiyan dindarlarını, ödünç para verirken, İncillerin emrettiği "paraya faiz ilave edilmemesi" ilkesi doğrultusunda davranmaya davet eder, zengin fakir herkese faizden uzak durmaları gerektiğini hatırlatır. Bunu yaparken Aziz Ambroise, Eski Ahid'in faiz konusundaki prensiplerinden "yabancılarla faiz alışverişine girilebilir" ilkesini de göz ardı etmez. Ambroise, faizi Din adına ebedî kurtuluşu yok eden bir icraat olduğu için mahkûm ettiğini söylemektedir. "De officiis" adlı eserinde faizi, doğal yasalara ve İncil hükümlerine aykırı uygulama olduğundan "mutlak mahkûm" edilmesi gereken bir etkinlik olarak değerlendirmektedir. Ayrıca faizli para ona göre bir başkasına, ihtiyacını giderici bir şey temin ettiğinde dahi iyilik değeri olmayan bir aksiyondur.

Aziz Jérôme (344-420) faizle ilgili yorumunda Hezekiel Kitabında geçen "Faizle para vermez / Aşırı kâr götürmez / O yaşayacaktır... Faizle para verir / Aşırı kâr güder / Böyle biri yaşayacak mı? / Hayır, yaşamayacak"¹²⁶ ifadesinden hareketle "faizde aşırı kâr götürmemek" kaydıyla anaparanın üzerine bir miktar faiz ilave edilebileceğine

¹²⁰ İsrailoğullarının günahlarını sayarken kullandığı "Senin içinde kan dökmek için rüşvet aldılar. Faiz aldın, tefecilik yaptın, zorbalıkla komşularından haksız kazanç sağladın. Beni unuttun. Egemen Rab böyle diyor." ifadeleri. Hezekiel 22/12.

¹²¹ Bernard, A., 2324.

¹²² (344-407). Yunan Kilise babası. Constantinopolis piskoposlarından. Üstün belâgat ve hitabet üslûbundan dolayı "bouche d'or; altın ağız" ünvanı ile anılır. Sert ve taşkın reformcu karakteri, sürgüne gönderildiği Kapadokya'daki ölümüne sebep olmuştur. *PL.*, 1429.

¹²³ Bernard, A., 2326.

¹²⁴ Bernard, A., 2326-2327.

¹²⁵ (340-397). Latin Kilise babası Milan piskoposu. Paganizm ve Arianizm'e karşı mücadelesi ile tanınır. Roma İmparatorluğu hanedanı mensuplarından bazılarının Hıristiyan olmasında etkin rol oynamıştır. *PL.*, 1128.

¹²⁶ Hezekiel 18 / 8-9,13. Ayr. bkz., 18 / 17.

hükmetmiştir.¹²⁷

Grek ve Latin Kilise babaları İncil'in temel misyonundan biri olan "merhamet" ögesine, karşı değerler taşıdığından faiz uygulamasına şiddetle muhalif olmuşlardır. Bunlara göre laik yasalar faize her ne kadar hoşgörü ile baksalar da sonuç olarak faiz, cephe alınması gereken sosyo-etik bir problemdir. IV ve V.yy.ın Kilise babaları, geleceğin merhamet ve sevgisi adına faizin, özellikle "mahkûm" edilmesi gereken nesne olduğunu vurgulamışlar, paranın faiz ve tefecilik ile kazandığı hiçbir üremi ahlâkî bulmamışlardır.

Hıristiyanlığın başlangıcından itibaren, ruhban sınıfına, yaptırımı aforoz veya rütbe indirimi sonucuyla yansımak üzere faiz yasaklanmıştır. Kaynaklar bu yasak kararının alındığı veya teyit edildiği sinod ve konsiller olarak Elvir Sinodu (300), Arles Sinodu (314) ve özellikle İznik I. Konsilinin adlarını vermektedir. Bunların dışında V.yy.da gerek Avrupa gerekse Afrika'da toplanan mahallî konsillerin büyük çoğunluğunca yasak dile getirilmiş, bu türden konsiller arasında Tours, Agde ve Tarragone'da toplananları tarihî değer ifade etmeleri noktasında vurgulamışlardır.¹²⁸

Faiz yasağı büyük bir süratle yaygınlık kazanmış ve laik kesimi de içine alacak şekilde genişletilmiştir. Elvir Sinodu'nda bu konuda alınan yasak kararı Papa I.Léon'un¹²⁹ "Nec hac quoque" adlı papalık bülteni ve Clichy Sinodu (626) kararları ile lâik grupları da kapsayacak bir hacıma ulaşmıştır.

Fransa'da Charlemagne¹³⁰ döneminde yasak yeniden ele alınmış, verilecek ceza, laik sınıfa aforoz, ruhban sınıfına ise rütbe indirimi olarak yansıtılmıştır. Diğer taraftan faiz yasağı ile ilgili vurgulama, ahlâki formlarıyla bütün Hıristiyan konsil ve sinodlarında dile getirilmiştir.

Faiz aşağıda belirtilecek, Hıristiyan teolojisine yön veren birçok konsil ve papalık genelgeleri ile karara bağlanmış dinî yasa özelliği taşımaktadır: Latran II ve III. Konsilleri, (1139,1179), Tour Sinodu (1163), Lyon II. Konsili (1274), Papa III. Alexandre (1177), III. Urbain (1185), IX. Grégoire (1127-1241), Viyana Sinodu (1311).

Faizin "mahkûm" edilmesi ayrıca, anılacak papaların dönemlerinde de değişik vesilelerle karara bağlanmıştır: III. Calixte (1455), Latran V. Konsili (1517), Papa V. Pie (1571), VII. Alexandre (1666), XI. Innocent (1679). Bununla birlikte her konsil, sinod ve papanın faizle ilgili aldıkları karar, dönemlerin ekonomik ve sosyal yapısına göre değişiklik arz etmiş, fakat sonuç itibarıyla faizin, etik değer taşımayan, Kutsal Kitabın ruhuna aykırı bir icraat olduğu realitesi vurgulanmıştır.¹³¹

Bununla birlikte modern dönemlerde dünya ticaret hacminin genişlemesi yanında deniz ticaretinin de getirdiği yeni risk unsurlarının, paranın yönünü değiştirmesi, gerek dinî gerekse medenî yeni yasal düzenleme ve yorumları zarurî hale getirmiştir. Bunlardan yaygın olan bir yorumda ödünç veren kişi ile ilgili borcun vadesinde,

¹²⁷ Bernard , A., 2327,2329.

¹²⁸ Bernard , A., 2329.

¹²⁹ (440-461). Papalık tarihindeki "Grand; büyük" ünvanlı iki papadan biri (diğeri I.Grégoire, 509-604). Yüksek seviyeli piskoposluğu ve monofizizmin reddi üzerine yazdığı doktrinal bir eserinden dolayı bu ünvanla anılır. Kelly,J.N.D., *Dictionnaire des papes*, (çev.,Colette Friedlander ocsö; The Oxford dictionary of popes), Belgique 1994,83,131.

¹³⁰ Poitiers'deki (Fransa) savaşta (732) müslüman Arapları yenen ordunun komutanı Charles Martel'in torunu Charlemagne'nin taç giyip kutsanması (800), Papa Aziz III. Léon tarafından gerçekleştirilmiştir. Mathieux, Jean, *Histoire de France*, Paris 1981, 15-18.

¹³¹ Aubert, J.M., 861-862.

faize uygulanma alanı tanınmazken, piyasa rayici esas alınmak ve enflasyon oranını geçmemek gibi harici ölçülerle faiz ilave edilmesinde bir sakınca görülmemiştir. Burada öngörülen faiz oranı ödünç verenin parasının kapitalini korumaya yönelik bir tedbir türüdür. Saint Thomas'ın konu ile ilgili görüşü bunlardan ikincisini destekler anlayış taşımaktadır. Faiz üzerine oluşan bir papalık kararı, Papa XIV. Benoît'nın "Vix pervenit" adlı ünlü bültenine (Bulle¹³²,1745) yansımıştır. Bu bültende ödünç verilen parada faizin zikredilmesi kınanmış, ahlâki boyut taşımayan bir uygulama olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte XIX. yy.daki modern kapitalizmin, faizi ön plana çıkartan anlayışı Kilise'yi faize daha ılımlı bakmaya yöneltmiştir. Bu ılımlı bakış, papalığın omurgasını teşkil eden kurul Congrégation'a bağlı Saint-Office ve Sacré Pénitencerie'nin 1830'da ve Propagande'in 1873'deki modern kapitalizmi yorumlayan değerlendirmeleri sonucu oluşmuştur. Papa XIV. Benoît'ya göre paranın sirkülasyonunda yetkili mercii, gerektiğinde medenî (lâik) hukuka müdahalede bulunabilme hakkına sahip olabilmelidir. Kilise kanonik hukukundaki faizle ilgili görüşün oluşumunda Papa'nın bu görüşü de etkili olmuştur. 1543 tarihli geleneksel ve kısmen yumuşatılmış bir doktrinle (Code) şu sonuca varılmıştı: "Birisine, kullanıldığında tüketilebilen bir şey, onun misli ile geri alınması şartı ile verilirse, yapılan anlaşma gereği bir kazanç elde edilmiş olmaz. Bununla birlikte tüketilebilen bu şeyin yükümlülüğünde prensip olarak meşru bir kazanç/kâr elde edilmesinde ölçüsüz olmamak ve rayice uygun bir oran ilâve edilmesi şartıyla bir yasak söz konusu değildir." 1543 tarihli Code, ödünç verilen bir malın geri alınmasında, önceden belirlenmiş bir oran ilâve etmeyi yüklenicinin aleyhine cereyan edeceğinden, verilen şeyin borç veya hibe değeri taşıdığını muhataba bildirmeyi gerekli kılar.¹³³

Faize yaklaşım biçimleri çeşitli evrelerden geçen Hıristiyanlıkta, İsa'nın yaşadığı çağda ödünç paranın faiz getirmesi teorik olarak yasak değildir. İsa faiz işlerini kınamaz, yasaklamaz, fakat öğrencilerinin, çıkar gözetmeden, yardım ederek hayır işlerinde bulunmalarını öğütlerdi. Kilise uzun süre faizin yasaklanması konusunun ısrarlı takipçisi olduktan sonra, yavaş yavaş faizle ödünç vermeyi kabule yanaştı. XIX. yy. sonrası "paranın üretkenliği" ilkesi ahlâkçılarının direnmesine rağmen benimsenmeye başlandı. Günümüz Hıristiyan inancında tefecilik hoş görülmemekle birlikte, faizin meşruiyeti kabul edilmektedir.¹³⁴

TARİHİ KOŞULLAR

Faizin geleneksel doktrinde algılanış biçimi problemin ahlâkî ve ekonomik koşullarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Ekonominin toplumun hizmetinde beşerî bir emeğin ödüllendirilmesi veya bir ihtiyacın karşılanması için başlıca vasıta olması bazı düzenlemeleri de gerekli kılmaktadır. Zenginliğin gerçek kaynağı olarak algılanan emek, aynı zamanda kazancın onsuz düşünülemediği bir olgu olunca, faiz karşılığında ödünç para vererek kazanma usulü ahlâkî bir erdem taşımaz.¹³⁵

¹³² Katolik tarihinde papalar tarafından yayınlanan bazı genelge türleri vardır. Bunlardan birisi "bulle" adını taşır (diğerleri; encyclique, bref). Bunlardan en kıymetli ve bağlayıcı olanı, adı geçendir. Diğerlerinin aksine ağzı kurşun mühürle bağlı ve tarihçe daha eskiye dayanır. Hilarie, Yves-Marie, *Histoire de la papauté*, Paris 1996, 514-515.

¹³³ Aubert, J.M., 862-863.

¹³⁴ Evren, 23.

¹³⁵ Aubert, J.M., 863.

Hıristiyanlıkta da şerefli kabul edilen insanın konumu,¹³⁶ faizin kabul edilemez özelliği ile örtüşmez boyut sergiler. Faizi bu kimliği ile benimseyen Ortaçağ ekonomisi, son derece ilkelik, bağınazlık ve yoksulluğun hüküm sürdüğü bir çok bölgede bu özelliklerin hakim rol oynaması yanında çeşitli hastalıkların ve feodal mücadelelerin yaygın olduğu bir süreç teşkil eder. Böyle olunca küçük işletme(cil)erin faizin de iştiraki ile çok ezilen bir görüntü sergilemesi, büyük tüccar ve işletme(cil)lere karşı bir cephe oluşmasına sebep olmuştur.

Faizin neden olduğu bu gelişmeler nedeniyle Kilise, prensip olarak faizi yasaklama yoluna gitmiştir. Zira faizin esas olarak sebebi tüketim ihtiyaçlarının cereyan ettiği ekonomik alandır. Böyle bir zarureti istismar etmenin ise etik değerlerle örtüşmediği açıktır. Tarihin, faizi yargılamak zorunda olduğu aşının da bu olması gerekir. Faiz ile ilgili düşünceleri bu geleneksel yorumu taşıyan Aristo'nun konuya temel yaklaşımı borç hukukunun ancak muhatabın bir ihtiyacı halinde cereyan edeceğidir. Hıristiyan "merhameti" ise teorik olarak bir ihtiyacın giderilmesinin faizin devre içinde bulunacak kadar acımasız olmamasını gerektirmektedir.

Sonuç olarak Ortaçağ'daki karakteri bu değerler üzerinden algılanan paranın tabiatı, metal (altın, gümüş, bakır, nikel), banknot (kâğıt para, çek, değerli kâğıtlar), nispeten nadir, sirkülasyonu sınırlı ve esas olarak değişiminin iyilik/menfaat sağlayan yapısıdır. Paranın ayrıca metal-banknot olmasından kaynaklanan bir halin somut ve elle tutulabilir özelliği, karşılıklı faydalaşmaya kurgulu reel yararlılıkları elde etmeye yarayan bir nesne olması yanında kendinden bir değere sahip olmayan karakter taşıyor olmasıdır.

Bütün bu yapı, karakter ve değere sahip para aynı zamanda bir değer kayma alanı diyebileceğimiz faiz/tefeciliğe de malzeme olabilecek vasıta. Esasen varlığı ile bir değer değil, sadece vasıta/araç birim ifade eden para bir başka özelliği ile enflasyon ve devamında satın alma gücü çoğalan ve azalan bir mahiyet de taşımaktadır. Bunun sonucunda başlangıçta metal birim olan para, azalan satın alma gücü ile kâğıt biçime de ihtiyaç duymuştur. Bundan dolayı Aristo, steril karakter taşıyan para için "bizzat kendisi ile küçük şeylerin dahi yapılamayacağı nesne" ifadesini kullanır. Yani paranın somut karakteri bir tüketim aracı olmasıdır. Bundan dolayı kullanımındaki karşılıklı menfaatin derinlik taşıdığı bir değer olarak kabul görmüştür. Bu kabul, anılan menfaatin ödünç vererek kullanımına hak tanımak suretiyle somut görüntü kazanır. Şu halde paranın borç verilmesi, tüketilebilir bir yararın borç verilmesine benzemekte, bu da paranın anılan menfaatinin bir başkasına intikali anlamı taşımaktadır ve bu intikal zaman içinde faizi oluşturan zemine uygunluk sağlayan bir görüntü ile yansımaktadır.¹³⁷

FAİZİN RASYONEL SAVUNUMU

Bütün din ve geleneklerde "mahkûm" edilen faizin gene de bazı düşünce sistemlerinde (kapitalizm, liberalizm) savunulur olduğu bir gerçektir. Öncelikle genel

¹³⁶ Kur'an-ı Kerim insanın şerefli mevkiine "Biz hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık." (17 İsrâ / 70) ayeti ile vurgu yaparken, Yahudi-Hıristiyan geleneğinde insanın değer konumu, onun Tanrı suretinde yaratılmış olması öğretisiyle birleştirilmiş, Tevrat'ta insanın "Tanrı suretinde" yaratıldığı bildirilmiştir (Tekvin 1/26-27). Harman, Ömer Faruk, "Evrensel Dinlerin İnsan Haklarına Bakışı", Diyanet İlmî Dergi, c.34, s.3, Temmuz -Ağustos-Eylül 1998, 3-16.

¹³⁷ Aubert, J.M., 867.

adalet prensibinin faizi hoş görmesi mümkün değildir. Burada tartışılması gereken şey genel adalet mekanizmasının iktisadî hareket alanında para ile faize nasıl bakacağı ve ikisini nereye konuşlayacağı problemidir.

Ortaçağ teolojisinin hedeflerinden birinin faizle ödünç para problemine seküler alanda rasyonel bir savunma fırsatı oluşturmak olduğu bellidir. Bunun ilk girişimleri özellikle P.Lambard başta olmak üzere bazı teologlar ve XII. yy.ın kanonik tarihçileri tarafından, Aristo ve Saint Thomas'nın eserlerindeki kadar pek farklı olmamak üzere, yapılmıştır. Bu alandaki izahlardan birinin çıkış noktası, paranın tüketilebilir bir faydadan ibaret olduğu fikri, yani esası tüketimle bertaraf edilebilecek bir nesne olduğu gerçeğidir. Borç fiilinde kullanım hakkı asıl sahibine ait olan yararlanma etkeni borç verilene geçmiş olur. Buradaki yararlanma ögesinde paranın sahibi ile, borç suretiyle sahiplenilen arasında bir fark kalmaz. Yararlanma eylemi karşılıklı olduğundan bir faiz/tefecilik unsurunda dengeli bir yarar olduğundan bahsedilemez. O halde faiz kiralanamaz, devredilemez, satılamaz, sadece borç olarak değerlendirilebilir.¹³⁸

Kilise kanonik hukuku, ortak adalet duygusunda borç (görev) sahibi herkese yükümlülüklerini eşitlik üzerine kurmayı öngörür. Bunun faiz havzasındaki izdüşümü borç verenin de alanın da görev ve sorumluluklarını hakkıyla yerine getirmesinden ibaret bir icraattır. Buradaki görev, birincisi için faize rağbet etmemesi, ikincisi için ise aldığı borç parayı zamanında ödemesidir. Kanonik hukukun öngördüğü çerçeve budur. Söz konusu hukuk bir mülkiyetin bir başkasına intikalinden ibaret ve kimseye bir kazanç temin etmeyen bir konum ve her iki taraf için ücretsiz bir sözleşme ve reel bir kazanç sağlamayan anlaşma düzleminde bir uygulamadır.

Para Ortaçağ'da reel bir değer metal, borç verilmeğe ve karşılığında eşit kıymette bir bedel alınmaya uygun bir vasıta idi. Dolayısıyla Ortaçağ düşüncesinde para, transferinden kâr amacı beklenmemesi gereken bir araçtır. Yeni Ahid'in önerdiği gibi ister gelenek isterse yasa ile belirlenmiş olsun faiz(li para), ahlâksız değerler taşır. Modern dönemlerdeki değişken ekonomiler, esası itibarıyla masum motifler taşıyan parayı faiz gibi etik olmayan uygulamalara mahkûm/alet etmişlerdir.

Esasen Kilise disiplini de bu konuda evrim geçirmiştir. Paranın fonksiyonunun geçirdiği evrim, paranın bir tüketim malzemesi mi yoksa bir değişim aracı mı olduğu problemini, Kiliseye sorgulama zarureti getirmiştir. Burada Saint Thomas'a göre paranın hangi halde kazanç sağlayacak olduğuna bakmak gerekir. Saint Thomas'da para, ancak borç olmaması halinde kazanç temin etme vasıtasıdır. Yani para, sahibi tarafından mülkiyet olarak korunması (sermaye-yatırım) durumunda kazanç temin etme vasfına sahiptir. Daha açıkçası paranın, bir ticaret veya benzeri ortaklıkta değerlendirilmesi hali paraya bu kimliği verebilir. Sahibi için paranın ancak bu halinden bir menfaat bekleme hukuku doğar. Bir kez daha söylemek gerekirse Saint Thomas, paranın verimlilik halini, onun ancak bir şirket gibi ortaklık veya ticarî yatırım aracı olarak kullanılması şartına bağlamaktadır.¹³⁹

GÜNÜMÜZDEKİ ÖĞRETİ

Kilise'nin faiz ile ilgili görüş ve öğretileri yukarıda özetlenmişti -ki bu, geleneksel görüşün hâkim olduğu temadır. Buna göre Kilise, faize iki etapta değerlendirilebile-

¹³⁸ Aubert, J.M., 866-867; Oğuz, 413.

¹³⁹ Aubert, J.M., 866.

cek yaklaşım sergilemektedir. Birincisi Rönesans'la birlikte radikal kimliğinden sıyrılmış kısmî bir yumuşamaya tabi tutulmuş faiz anlayışıdır. Aziz Thomas sadece borç veren tarafın maruz kaldığı muhtemel zararın bertaraf edilmesini sağlayacak ön anlaşmasız faizi meşru görür. Gelişen dünyada uluslararası ticaret ve sınaî girişimlerin para üzerindeki etkisiyle değişik kazanç yolları açılmıştır. Bu seyir, zaman içinde ödünç para veren ve alana, telâfisi güç ve her iki tarafa da artık negatif değerler oluşturan bazı nakdî uygulamalar doğurmuştur. Borç kavramının faiz boyutu kazanmasının sosyo-ekonomik alt yapısı bu süreçler sonucu oluşmuştur. Borç birime haricî bir sebeple, borç veren tarafından öngörülen şartın parayı aslı konumundan çıkarmasının bir yansıması böylece faiz ile görüntü kazanmıştır.¹⁴⁰

Burada Jean Calvin'in faizle ilgili orijinal fikirlerini de zikretmekte yarar vardır. Luther yanlısı Kilise reformundaki, geleneksel öğretiyeye gösterilen sadakatin aksine Calvin, muhalefetini İncil'deki bir ifadeden hareketle geliştirmiştir. "Verdiğiniz geri almak umudunda olduğunuz kişilere ödünç verirsiniz bu size ne kazandırır? Günahkârlar bile verdikleri kadarını geri almak koşuluyla günahkârlara ödünç verirler. Ama siz düşmanlarınızı sevin, iyilik yapın, hiçbir karşılık beklemeden ödünç verin."¹⁴¹ Calvin, faize bir formül arama ihtiyacı duymaksızın, bu İncil ifadesinden hareketle, faiz uygulamasını "mahkûm" etmiş ve ruhsat vermemiştir. İsa'nın misyonunun iktisaden de dejenere olmuş bir toplumun ıslahı üzerine kurgulu olduğu malumdur. Onun bu konumundan hareketle söz veya icraatından faize bir meşruiyet sonucuna varmak mümkün değildir. Paranın esasen ihtiyaç sahiplerine yardımda bir araç olan karakterinin, dinî hedefler dışına konuşlanacak usullerle kullanıldığında tehlikeli bir havza oluşturması kaçınılmazdır. Böyle olunca yoksulu ihya için değerlendirilmesi gereken para, sadece zenginin işine yararken diğerini daha da yoksul kılacak bir araç haline gelmektedir. Bu realite İsa'nın, Calvin'e de yön veren sözünde (Luka 6/34-36) en açık biçimiyle öne çıkmaktadır –ki bu, faizin hiçbir şekilde savunulamaz işlevine işaret eden yönüdür. Burada Calvin için şu söylenebilir ki o faize daha ziyade yoksulların aleyhine cereyan eden çehresinden dolayı muhalefet etmektedir.¹⁴²

Günümüzde İngiltere, Almanya, Hollanda gibi bazı Avrupa ülkelerindeki faiz uygulamasında "Calvinci" düşüncenin yansımaları görülmektedir. Bankacılık işlemlerinde yoğun miktarlarda görülmeyen faizin bu kimliğinin oluşumunun Calvin ekolünden geldiği söylenebilir. Calvin'in faiz ile ilgili görüşlerinin 1830 yılında¹⁴³ alınan kararlarda etkin varlığı da bir başka tarihî gelişme olmuştur.

Bugün para, gerek iktisadî devinimlerde gerekse Kutsal Kitap'ta tahlil edilen karakteriyle en uç düzeyde hareketliliğe sahiptir. Bu hareketli yapısı ise paraya aşırı bir değer kazandırmaktadır. Modern ekonominin hangi sistemde olursa olsun para telâkkisi, hâkim bu iki öğeden birincisi üzerine ağırlıkla kurguludur. Yani fakiri gözetmeyen, sermaye sahibini ön plana çıkartan bir anlayış sahibidir. Paranın çevresinde oluşan genel koşullar, bu algılayış etrafında bütünlük kazanır. Günümüzde ödünç verme işlemi bu karaktere büründürülen para ekseninde dönmektedir. Peki bu kuşatma içinde bir faiz işleminin tahsili hangi bağlamda değerlendirilecektir? Yani paranın, günümüz ve geçmişindeki tarihi boyunca taşıdığı karakter, günümüzde

¹⁴⁰ Aubert, J.M., 866.

¹⁴¹ Luka 6/34-36.

¹⁴² Aubert, J.M., 866.

¹⁴³ İktidardaki Papa VIII. Pie (1829-1830), modernizm karşıtlığı ile tanınır. Kelly, 639-641.

Kutsal Kitap yörüngesinde mi yoksa bunun dışındaki seküler yapısı ile mi değerlendirilecektir?

Parayı araştıran bilimcilerden ahlâkçı filozoflar, probleme farklı izahlar getirerek bir kısmı sermaye sahibinin anaparasının korunup iş riskini ortakları ile paylaşan şirket sözleşmesini önermişlerdir. Burada anılan önerinin Saint Thomas'ın şirket akdine dair olan görüşü ile örtüştüğü görülür.

Para-faiz ilişkisi havzasında bir başka alan da "kredi"¹⁴⁴ dir. Kredide paranın geleceği ile ilgili, veren kişi için bir takım dezavantajlar söz konusudur. Klasik ekonomistler bu konuda psikolojik, "gelecekte değer yitimi" fenomeninden bahsederler. Zira kredi ile borç veren kişi bazı avantajlardan da feragat etmektedir. Borç verdiği para, kısa veya uzun vadede kendisine bir menfaat temin etmeyecektir. İşte bu mahzur ve dezavantaj ancak, borçlu tarafından faizden başka bir işlemle olmayacak bir uygulama ile telâfi edilecektir. Görülmektedir ki eğer bu işleme Rönesans dönemi teologlarının "kazanmada eksiklik" (lucrum cessans) tanımı ile yaklaşırsak, burada borca dışarıdan ulanan bir nitelik değil, kredinin karakteri önem kazanmaktadır.

Kredide veren taraf, borç vermek suretiyle, kendisi tarafından kullanılmayan, dolayısıyla menfaati kendisine ait olmayacak bir hal karşısındadır. Yani sahibine o anda fayda temin edecek bir nesne (borç verilen para), geleceğe (borcun vadesi) tehir edilmiş demektir. Böyle bir sonuç ise menfaatin devre dışı bırakılması ve kârın kullanılamaz kılınması anlamını taşımaktadır. Zamanın bu şekilde kullanım biçimi, aralarında John Maynard Keynes¹⁴⁵'in de bulunduğu bazı modern ekonomistler tarafından, paraya çevrilebilir değer (likidite) için bir tercih yansıması olarak değerlendirilmiştir. Fakat bu, paranın diğer dezavantajlarına karşılık ciro edilebilir ve kullanılabilir bir vasfa dönüştürülmesi demektir. Böylelikle borç para yatırım aracı olabilir ve söz gelimi bir ortaklıkta (şirket) daha üretici bir fonksiyonel değer vasfı kazanabilir.

Burada borç para ve kredinin modern ekonomide borç/kredi veren adına her zaman benzer sakıncaları barındıran değerler taşıdığı görülebilir. Şu şekilde ki, para artık tükenir salt bir faydaya dönüşebilir bir nesne değildir. Değerinin değişim ve saklanabilir faydasının beşerî anlamda toplam bir dengesizlik, uzun ve kısa vadede dengelenebilir kılınmasının türlü yansımaları vardır. Burada "artık bir değer" (faiz) tahsilinin adalet/merhamet temellerine dayanması şartı öngörülmektedir. Faizin de değeri karşılıksız olan bir anlaşma olmadığı bellidir. Eğer karşılıksız bir değerden bahsedilmek isteniyorsa faizin, taraflardan biri olan "veren"ce gerçekleştirilen bir kazanç gibi algılanamayacağını vurgulamak gerekir. Burada faiz ile kapitalistin (sermayedar) gözettiği hedefteki farklılığa dikkat çekmemiz icap eder. Çünkü faizin tefeciliğe uzanan etkinlikte çok yoğun bir faktör olduğu gerçeği vardır. Faiz doğal bir kazanç yöntemi değil, sadece paranın borç verilmeden önceki ve iade edileceği zaman (vade) arasındaki değerini korumaya yönelik bir enstrümandır. Buna rağmen paranın, borç süresince edindiği değer yitimini telâfiye yönelik rolünün olmaması gereğini,

¹⁴⁴ Latince " inancı olmak " anlamındaki "credere " sözcüğünden (Osm. itibar, Fr. crédit, Alm. kredit, İng. wealth, credit) türetilmiş, " borcunu ödeyeceğine inanılan kişiye verilen para " anlamı taşır. Kredi kurumu bir malın başka bir malla derhal değiştirilememesinden, araya zorunlu olarak bir sürenin girmesinden doğan ekonomik uygulamadır. Hançerlioğlu, 247.

¹⁴⁵ İngiliz ekonomist Lord (1883-1946). XX. yy.daki ekonomi politika ve teorilerini derinden etkileyen, yüksek faiz oranlarına şiddetle karşı çıkıp, sürüm kazancını, tüketim ekonomisinin hız kazanmasını teşvik eden düşünürün "Genel İstihdam, Faiz ve Para Teorisi " adlı ünlü bir eseri vardır. PL.1445. Keynes'in para politikası ile ilgili görüşleri için bkz., Serin, 93-105.

adalet-merhamet gibi ahlâki figürler ekseninde kabullenmek gerekir. Parasal değer yitiminin normal olarak borçlu tarafından iade anında bir takım tedbirlerle giderilebilir bir yanı da vardır. Dahası faizi yasal bir kurum haline getirmek sadece kapitalizme has bir motif/uygulama değildir. Vergilerin devlet tarafından belirlendiği Sovyet komünizminde de faiz, ekonominin en belirgin aksiyonlarından biri olmuştur.¹⁴⁶

Sonuç olarak Kilise günümüzde ılımlı bir faiz anlayışını benimsiyorsa da bu, mahkûm edilmesi, Kutsal Kitap tarafından öngörülen faizden başka bir şey değildir. Çünkü Kilise, düzenlenmesi gereken ekonomik ve sosyal realitelerin değişimine göre adalet anlayışının aynı çerçevedeki prensiplerin, farklı uygulamaları kabul edebileceğini bilmektedir. Burada esas olan şey, yer değiştirebilir bir hak anlayışıdır. Yani kredi ve yatırım yapmak üzerine kurulan ekonomik yapıda borçlu ile alacaklı arasındaki yükümlülükteki denge unsurlarıdır. Bu konuda en sağlıklı tahlil, karşılıksız borç verme işleminde, borç verenin zararını telafi edebilecek şekilde borçlu tarafından takdir edilecek bir artı değer etrafında olabilir. Fakat günümüzdeki toplumların bu inceliği kavrayabilecek düzeyde olmadığı açıktır. Çağdaş birçok görüşe göre temel hedef, paranın tefeciliğe alet edilmeden faiz uygulaması ile daha fazla gelir sağlayan bir unsur haline getirmektir. Fransa'da, öncesinde % 5-6 olan faiz oranlarının 1918'den itibaren kaldırılmış olması bunun iyi bir örneğidir.

Faizde tefeciliğe her an kayabilecek temayüldeki tehlikeye karşı çözüm ne olabilir? Burada iki formül üzerinde durulabilir: Birincisi devlet tarafından gelire göre vergi tahsis edilmesi, faiz oranlarının sabit tutulması ve bu konuda çok ciddi devlet kontrolü; diğeri ise üretime yönelik bir şirket bünyesinde, sermaye katılımcılarının her türlü sorumluluğu üstlendiği ve kâr-zarar düzleminde ortak oldukları bir işletmedir.

Hıristiyanlık tarihinde bundan bir asır önce Papa XIII. Léon (1878-1903), günümüz modernizminin afetlerinden biri gördüğü faizden "obur tefecilik" deyimini ile bahsediyordu. Zira faize çok az miktarda da olsa yasal kimlik tanımak bu felakete zemin hazırlayan bir faktördür. Kilise'nin faize bakışını Papa'nın bu sözlerinde aramak yanlış olmayacaktır. Papa'nın bu vurgulamasıyla, faizin zaman içinde suiistimallere yol açtığı tarihen de sabit olan bazı gerçekler gün yüzüne çıkmıştır. Faizin özel mülkiyet boyutuna ulaşması, liberal kapitalizmin oyunu olan bu olgunun toplumsal felaketlerden iflas, intihar, kara para gibi tehlikelere yol açtığı unutulmamalıdır.

Marksist çözüm(süzlük), bu konuda kolay bir yol görünse de biri diğerinden (Marksizm-Liberal kapitalizm) daha kötü bir uç alan ifade etmektedir. Bu iki uca bakarak özet söyleminin en güzel şekliyle Papa XIII. Léon tarafından yapıldığı Hıristiyanlık, bu konuda Kutsal Kitabından hareketle gene de çözümcü görünmektedir. Papa II. Jean Paul döneminde yapılan bir düzenlemeye göre (1983) faizden "obur tefecilik" diye bahsedilmese de hoş gören bir bakışın hâkim olduğu bir vakıadır.¹⁴⁷

SONUÇ

Beşer tarihinde, yaygın görüşe göre ilk kez Lidyalılar tarafından kullanıldığı bilinen para, olanca steril karakterine karşılık, zaman içinde kutsal kitapları vasıtasıyla dinler tarafından yasaklanmasına rağmen, faiz gibi etik değer taşımayan ekonomik

¹⁴⁶ Aubert, J.M., 868-869.

¹⁴⁷ Aubert, J.M., 869-870.

eyleme vasıta yapılmıştır. Paranın faiz ile olan ilişkilerinden biri, esasen Eski ve Yeni Ahid'in faizden farklı kategoride değerlendirdiği ve bir "değer kayma alanı" denebilecek tefeciliğe de malzeme olabilecek karakteridir.

Eski Ahid'de "şekel" birim olarak görünen para bugünkü İsrail'de de bu isimle resmî tedavül görmektedir. İsrail ulusunun tarih boyunca kullandığı birçok para birimi olmuştur. Tarihi içinde gera, mina, talant, beka, darik adlarıyla tedavül gören İsrail parası, ağırlığı ile ölçülen birimler olarak kullanılmıştır. Yeni Ahid'de buna karşılık ağırlığı değil, nakit kıymeti ön plana çıkan para, kuruş, akçe, metelik, dirhem, dinar, gümüş para adlarıyla kullanımda olmuştur.

Para, sosyo-ekonomik yapının dejenere olmasında başlıca vasıta teşkil eden karakteri ile peygamberlere de ıslah alanında bir görev yüklemiş, misyonlarıyla paranın faiz ve tefecilik ile olan ilişkisini kesme eylemlerinde bulunmalarının yolunu açmıştır. Buradan Yahudi ve Hıristiyan Kutsal Kitaplarının, konuya bakışlarında birbirine göre mevcut az bir yaklaşım farkıyla, faiz ve tefeciliği yasaklayan bir panaroma görülmektedir. Eski Ahid, muhatap aldığı İsrail kavmini seçkin gördüğünden kaynaklanan bir perspektifle, kavmine, yabancılarla faiz ilişkisine girebileceğini öngörürken, birbirlerine karşı uygulanacak faize ise yasak getirmiştir. İsrail tarihinde eylemi kamçılaman zemin, İsrail'in faizle uğraşan Babil, Asur, Mısır ve Romalılar gibi kavimlerle karşılaşmasından oluşan tarihî ekonomik uygulama alanları olmuştur. Bu sebeple faiz, Musa, Davud, Hezekiel peygamberlerin dilinde, kullanıcısı olanlara Tanrı'nın lânetini temin edecek bir eylem, uzak duranlara ise "Tanrı'nın çadırına konuk olmak, sarsılmamak, yaşamak" gibi iltifatlarla dönecek olması ile söylem kazanmıştır.

Yeni Ahid, Eski Ahid'in öğretisi faizin aksine, kullanımında yabancı-İsrail ayrımı yapmayan bir yaklaşım sergiler. "Hiçbir karşılık beklemeden ödünç verin, alacağınız ödül büyük olacak." vurgulaması ile faizin ekonomik ilişkilerde devre dışı bırakılması gerekli bir öğe olduğunu ifade eder. Eski Yunan filozofları ve Kilise babaları gözünde faiz "mutlak mahkûm" edilmesi gereken ekonomik bir eylemdir. Platon ve Aristo bu konuda aynı menfî bakışı sergilerken Démosthène, Stagir, Plutarke gibi ilk dönem Kilise babaları da faize geçit vermemişlerdir. Bunlardan sonuncusu faizle uğraşanları "yoksulları kemiklerine kadar soyan akbabalar"a benzetmiş, Aziz Ambroise, bu fiili "canavarlık" olarak adlandırmıştır. Hıristiyanlığın başlangıcından itibaren faizle uğraşan ruhban sınıfına aforoz veya rütbe indirimi yaptırımı uygulayan Kilise, bazı konsil, sinod ve papalık genelgeleri ile faizin yasak olduğu kararlarına imza atmıştır.

Faize karşı çok sert ifadeler kullanan Kilise babalarından Aziz De Nazianze, faizi, "Kiliseye onursuzluk kazandıran ve faillerini ebedî cehennemlik kılacak cinayet" diye vasıflarken, Aziz Jérôme eylemi "tefecilik" bağlamında ele almış, "aşırı kâr gütmemek" kaydıyla anaparanın üzerine bir miktar faiz ilâve edilebileceğine hükmetmiştir. Aziz Ambroise, faizi din adına "ebedî kurtuluşu yok eden icraat" gördüğünden "mutlak mahkûm" edilmesi gereken bir uygulama kabul etmiştir. Aristo'nun "bizzat kendisi ile küçük şeylerin dahi yapılamayacağı nesne" olarak tanımladığı para, ahlâki ve ekonomik koşullarla birlikte değerlendirilmiş, zenginlin reel kaynağının emek olması gerçeğinden hareketle faize karışmış kimliği hep tereddütle karşılanmıştır.

Ortaçağ'ın en önemli otoritelerinden biri olan Aziz Thomas'ya göre faiz ancak, borç veren tarafın maruz kalacağı muhtemel zararın bertaraf edilmesini sağlayacak işlevi ile meşruiyet kazanır. Jean Calvin bir İncil ifadesinden (Luka 6/34-36) hareketle

faizin Kutsal Kitap öğretisine ters düşen yapıda olduğunda ısrar etmiş, hiçbir şekilde ruhsat vermemiş ve meşruiyeti yönünde bir formül arama ihtiyacında olmamıştır.

Papa XIII. Léon (1878-1903) günümüz modernizminin afetlerinden biri kabul ettiği faize “obur tefecilik” kimliği ile işaret etmiştir. Ona göre faize çok az miktarda da olsa meşruiyet tanımak bu afete zemin hazırlayan bir faktör olacaktır. Günümüzde ise Kilise, faize toleranslı bakan bir zeminde görülmektedir.